

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра журналістики

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Нестеряк Юрій Васильович

\_\_\_\_\_

«\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

МЕТОДИ І ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТА  
ІНФОРМАЦІЙНОГО ВІДДІЛУ ІЗ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ  
ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Виконавець: Герасімук Катерина Андріївна \_\_\_\_\_

Керівник: д-р філол. наук, проф.

Шульгіна Валентина Іванівна \_\_\_\_\_

Нормоконтролер: канд. пед. наук

Остапчук Світлана Сергіївна \_\_\_\_\_

Київ – 2020

## ЗМІСТ

ВСТУП .....	4
РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ СПІВПРАЦІ ТЕЛЕВІЗІЙНОГО ЖУРНАЛІСТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ВІДДІЛУ ТА РОЗПОРЯДНИКІВ ІНФОРМАЦІЇ .....	8
1.1. Специфіка діяльності телевізійного журналісту інформаційного відділу .....	8
1.2. Загальна характеристика розпорядників інформації в Україні .....	13
1.3. Правове регулювання діяльності журналістів та органів державної влади в процесі збору й поширення публічної інформації .....	19
1.4. Поняття акредитації у сфері журналістики під час взаємодії із органами державної влади .....	23
1.5. Методи збору інформації журналістом під час створення матеріалу. ...	28
1.5.1. Класифікація методів збору інформації .....	28
1.5.2 Інтерв'ю як найбільш поширений метод збору інформації у телевізійній журналістиці .....	33
Висновки до розділу 1 .....	37
РОЗДІЛ 2. ЕТИЧНІ НОРМИ ВЗАЄМОДІЇ МАС-МЕДІА ІЗ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ .....	40
2.1. Основні засади поведінки при взаємодії телевізійного журналіста та представників розпорядника інформації .....	40
2.2. Оскарження дій чи бездіяльності розпорядника інформації в процесі збору інформації журналістом .....	46
2.3 Баланс права на приватність і права на доступ до інформації .....	51
Висновки до розділу 2 .....	55
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЖУРНАЛІСТІВ ТА ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ .....	57

3.1. Види надзвичайних ситуацій . . . . .	57
3.2. Загальні аспекти висвітлення надзвичайних ситуацій тележурналістами та співпраця із органами державної влади й місцевого самоврядування в процесі такої діяльності . . . . .	60
3.3. Проблематика висвітлення терористичних актів тележурналістами . . . .	64
3.3.1. Загальні рекомендації тележурналістам стосовно висвітлення терористичних актів . . . . .	64
3.3.2. Роль журналістів під час терористичного акту із захопленням заручників у Луцьку 21 липня 2020 року . . . . .	71
Висновки до розділу 3 . . . . .	83
ВИСНОВКИ . . . . .	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ . . . . .	91

## ВСТУП

**Актуальність проблеми,** яка зумовила вибір цієї теми магістерської роботи. Журналісти щодня зіштовхується із різноманітними подіями та явищами. В українських реаліях, якщо мова йде про журналіста-новинаря, він має вміти розбиратися у всьому, бути фахівцем у кожній із галузей. При цьому слід мати якщо і не досконалі правничі знання, то хоча б поверхнєве розуміння того, як працюють закони та державні механізми, до кого люди можуть звертатися у разі проблем чи потреби. Серед особливих навичок, які потрібні журналісту в процесі виконання його професійної діяльності, слід наголосити на вмінні спілкуватися із органами влади та місцевого самоврядування. Тут не обійтися без загальних знань, таких як, вміння розрізнити та дізнатися який орган влади за що відповідає, що потрапляє під його компетенцію. Проте, як журналіст, на правовому та побутовому рівні він має вміти знаходити контакти та правильно брати коментарі у представників владних структур. Журналіст має вміти знаходити людину, яка фахово зможе прокоментувати ту чи іншу ситуацію, а також знати як діяти у випадках, коли відповідна комунікація не встановлюється через відмову розпорядника інформації її надати.

Окрім того, варто зосередитися на особливостях телевізійної журналістики в розрізі подання інформації. Тут важливим залишається запитання – що варто показувати на екрані, а яких сцен, можливо, варто уникнути. Телевізійна журналістика відрізняється від радіо та друкованої тим, що далеко не останнє місце у ній відводиться зображенню, відеоряду, який журналіст у процесі створення матеріалу має вміти побачити перш ніж почнеться процес монтування. Особливо це стосується випадків, коли журналіст працює в на місці виникнення надзвичайної ситуації, або віддалено описує ті події. Які імена чи назви організацій можна

використовувати у матеріали, які висловлювання можна і потрібно поширювати, а яких краще уникати та головне – які джерела та засоби комунікацій використовувати в процесі підготовки інформаційного повідомлення. До надзвичайних ситуацій не можна підготуватися тоді, коли вони вже сталися. Щоденна необхідність у співпраці з органами держави та місцевого самоврядування, а також спроба покращити телевізійні стандарти української журналістики обґрунтовують актуальність розгляду теми «Методи і форми взаємодії тележурналіста інформаційного відділу із органами державної влади та місцевого самоврядування» в рамках цієї магістерської роботи.

**Мета дослідження** полягає у висвітленні базових принципів та ідей, яких мають дотримуватися журналісти і представники органів державної влади та місцевого самоврядування під час здійснення комунікації.

Реалізація мети дослідження передбачає висрішення таких **завдань**:

1. Визначити, яку інформацію журналісти вповноважені збирати та поширювати в процесі своєї діяльності, а також яку інформації розпорядники забор'язані надавати згідно чинного законодавства;
2. Вивчити процес акредитації журналістів в Україні, її доцільність;
3. Охарактеризувати основні методи та форми збору інформації телевізійним журналістом інформаційного відділу;
4. Проаналізувати баланс права і права на доступ до інформації на прикладі української журналістської практики;
5. Встановити загальні рекомендації тележурналістам стосовно зйомки та поширення інформації про терористичні акти.

**Об'єктом дослідження** є процес взаємодії журналіста під час створення медіаконтенту із розпорядниками публічної інформації.

**Предметом дослідження** магістерської роботи слугують методи і форми, які слід використовувати журналісту під час комунікації із представниками влади та місцевого самоврядування.

**Методи дослідження**, що використовувались в процесі написання магістерської роботи які логічно обґрунтовані специфікою об'єкта і змістом завдань дослідження. Серед інших можемо виокремити такі як: класифікація, метод порівняльних характеристик, графічний, а також методи аналізу та синтезу.

**Науковою новизною одержаних результатів** у цій роботі слугує те, що було розглянуто взаємодію саме телевізійного журналіста інформаційного відділу, фахівця, який в процесі виконання своєї діяльності може заплановано, а може і не очікувано потребувати коментарів або позиції представників влади та місцевого самоврядування, вивчено особливості такої взаємодії на постійній основі, описали алгоритм дій у випадку ігнорування запитів та відшукали баланс між намаганням вдовольнити інформаційний попит аудиторії та журналістськими стандартами. Окрім того, у роботі проаналізовано дії українських журналістів під час висвітлення надзвичайної ситуації. Також, узагальнено рекомендації щодо комунікації представників медіа із органами влади в разі на постійній основі та в разі виникнення надзвичайної ситуації.

**Практичне значення одержаних результатів** роботи обмовлене можливістю використання набутих знань у практичній діяльності не лише журналістами, а й представниками органів влади та місцевого самоврядування, що, як ми сподіваємося, матиме безпосередній вплив на якісь висвітлення подій українськими медійниками.

**Апробація результатів дослідження.** Зміст і результати дослідження висвітлювалися у виступі на II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної науки та освіти», IV Міжнародній науково-практичній конференції «Fundamental and applied research in the modern world», Міжнародній науково-практичній конференції «Журналістика в епоху цивілізаційних трансформацій».

**Публікації.** Основні положення магістерської роботи було викладено в публікаціях:

- Герасімук К.А. Акредитація працівників медіа органами державної влади: право чи обов'язок? - Актуальні проблеми сучасної науки та освіти (частина III): матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19-20 жовтня 2020 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2020. – с. 37-39.
- Герасімук К.А. Правове регулювання діяльності журналістів та органів державної влади в процесі збору й поширення публічної інформації в Україні - The 4th International scientific and practical conference «Fundamental and applied research in the modern world»: November 18-20, 2020 – BoScience Publisher, Boston, USA. 2020. – с. 404-412.

**Структура роботи.** Магістерська робота складається із 3 розділів (11 підрозділів), висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (62 джерела). Загальний обсяг роботи становить 98 сторінок, основний зміст викладено на 90 сторінках.

## РОЗДІЛ 1

### ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ СПІВПРАЦІ ТЕЛЕВІЗІЙНОГО ЖУРНАЛІСТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ВІДДІЛУ ТА РОЗПОРЯДНИКІВ ІНФОРМАЦІЇ

#### **1.1. Специфіка діяльності телевізійного журналіста інформаційного відділу**

Слово «журналістика» походить від французького слова «journal» – щоденник та «jour» – день. [14, с. 41] Журналістику сміливо можна назвати одним із важливих соціальних явищ сьогодення. Головне її завдання – забезпечувати постійну та неперервну комунікацію між конкретною людиною, групою осіб та громадськості загалом, між різними сферами суспільного життя та навіть між поколіннями. Головними процесами, які здійснює журналіст під час своєї діяльності можна назвати збір, обробку, збереження, поширення інформації, що може вважатися актуальною та становить суспільний інтерес. Журналіст як фахівець має вміти систематизувати та логічно представити повідомлення таким чином, щоб кінцевий продукт був точним, збалансованим, неупередженим, незаангажованим та актуальним. Якщо говорити про суб'єкти, що здійснюють журналістську діяльність, сюди включають друковані засоби масової інформації (преса), телебачення та радіомовлення (аудіовізуальні засоби масової інформації), Інтернет-видання та інформаційні агентства.

Визначення поняття професії журналіста можемо відшукати у Законі України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів». Журналіст - творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для засобів масової інформації, виконує редакційно-посадові службові обов'язки в засобі масової інформації (в штаті або на позаштатних засадах) відповідно до



професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються в державному класифікаторі професій України [24].

Основним жанром журналістики в світі перенасиченої інформації залишаються професійні новини. Саме їх фахівці називають базовим жанром інформаційної журналістики. Актуальність та достовірність є основними ознаками новини. Бажано, аби вона була написана чіткою мовою, зрозумілою для пересічного громадянина – професійні терміни мають бути поясненими або взагалі виключеними із тексту повідомлення. Журналіст має проінформувати людей про подію, що сталася, не використовуючи оціночні судження. Професійний медійник має посилатися на офіційні повідомлення, а коментарі експертів та очевидців, пересічних осіб мають бути чітко відокремлені один від одного і від фактів. Громадськість має мати змогу зробити власні висновки.

Новини – суспільно значуща інформація, яка через комунікативні засоби оперативно доноситься до громадської думки з метою осягнення нею суспільних реалій. Новини моделюють інформаційну картину дня, що перетворює пересічного громадянина на опосередкованого (віртуального) учасника важливих суспільно-політичних подій та процесів. Слово «новини» разом з прямими синонімами є логічною основою низки атрибутивних термінів професійної журналістики: редактор відділу новин, програма новин, останні новини, екстрені новини, новини спорту тощо. Англійське news позначає власне новини з того часу, коли з'являється масова друкована преса, існують сленгові поняття news-maker (нюсмейкер), newshawk (мисливець за новинами), news digger-upper (копач новин) [14, с. 61-62]. Але предметом новини залишається факт [3, с. 32].

Якщо журналісти адекватно грають професійну роль, вони роблять внесок у комерційний успіх медіа та у виконання журналістикою своїх суспільних функцій (рис. 1.1).

Інформування. Від медіа очікують надання необхідного обсягу новин та додаткової інформації, що дозволить нам справлятися з повсякденням і,

зокрема, ухвалювати правильні рішення в умовах виконання подвійної ролі – учасника ринку і громадянина своєї країни. Артикуляція - медіа артикулюють певний стан речей і проблеми, тобто вони роблять їх публічними. В ідеальному випадку вони виступають в ролі «системи раннього оповіщення» суспільства [27, с. 45-46].

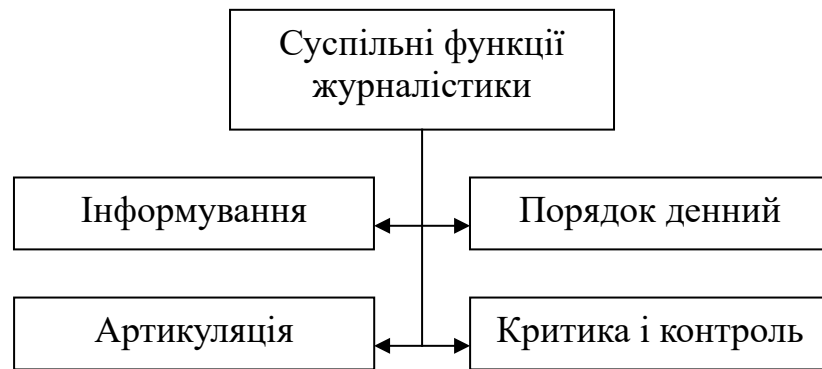


Рис. 1.1. Суспільні функції журналістика

Примітка: складено автором за [27, с. 45-47]

Порядок денний (Agenda Setting) означає, що медіа спрямовують усю нашу увагу на певну, обмежену кількість тем і подій, які перебувають у фокусі уваги громадськості. Критика і контроль - ті ж самі піарники, які забезпечують журналістів новинами, одночасно виконують і роль інформаційних фільтрів, адже не все, що відбувається в політиці, економіці та суспільстві, призначене для громадськості. Навпаки, дещо намагаються приховати від світла софітів. Критика і контроль – це незручна, але необхідна, важлива функція журналістики, яка, своєю чергою, передбачає наявність свободи преси [27, с. 46-47].

Новини - це основна форма подання журналістської інформації. Але самої з себе новизни недостатньо. Вирішальне значення має важливість і релевантність. Зокрема, Мой Д. називає такі новинні фактори: близькість - емоційна і просторова; дивовижність, незвичність, несподіваність; знаменитість; боротьба, конфлікт і драматизм; пригода і ризик; гумор і

веселощі; романтика, еротика і кохання; трагедія; симпатія і антипатія; дти і тварини; прогрес і стиль життя [18, с. 42-44].

В Законі України «Про телебачення та радіомовлення» визначено, що телерадіожурналіст - штатний або позаштатний творчий працівник телерадіоорганізації, який професійно збирає, одержує, створює і готує інформацію для розповсюдження. [26].

Експерти Інституту масової інформації проаналізували особливості жанрів інформаційної журналістики, як новина, інтерв'ю, репортаж, розслідування, аналітика, та склали базовий опис цих жанрів, що відображені у таблиці 1.1.

*Таблиця 1.1*

Особливості жанрів інформаційної журналістики

	Новина	Інтерв'ю	Репортаж	Розслідування	Журналістська аналітика
1	2	3	4	5	6
Метод	Оприлюднити факт	Опитати особу	Описати подію	Висвітлити проблему	
Мета	Інформувати	Дати почути	Дати побачити, почути і відчути на смак і дотик	Дати зрозуміти	Інформувати, пояснити, донести проблему
Діюча особа, об'єкт	Одна або кілька. Група осіб. Факт	Одна особа	Атмосфера, подія як така	Одна або кілька. Група осіб. Документи	Одна або кілька. Група осіб. Проблема
Джерела	Кілька джерел	Унікальні	Кілька джерел	Численні	Численні
Кут подачі	Фактажний	Вузький	Подієвий, відрізок життя	Широкий, різносторонній	Різносторонній
Якісні критерії	Точність, достовірність,	Точність, актуальність,	Достовірність, допустима	Точність, достовірність,	Баланс, точність, достовірність,

## Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6
	оператив- ність	новозна	емоцій- ність	вичерп- ність	актуальність, повнота
Обсяг	Стисло	Коротко, стисло	Середній	Великий	Середній або великий
Вербаль- ний кут подачі	Донести, повідомити	Передати	Відтворити	Розрити	Донести, розкрити
Зміст		Цитуван- ня	Опис, відчуття, подробіці	Розповідь	

Примітка: [3, с. 29]

Відеосюжет – інформаційний жанр на телебаченні, коротке повідомлення з викладанням факту [14, с. 30].

Сюжет на телебаченні (відеосюжет) — телевізійний журналістський матеріал, що передбачає такі обов'язкові елементи: відеоряд з інтершумом, закадровий текст журналіста, синхрони (фрагменти інтерв'ю з причетними особами). Додатковий елемент — стенд-ап журналіста. Відеосюжет є складовою частиною телевізійної програми і не може існувати як самостійний телевізійний продукт, на відміну від фільму документального, телевізійного, художнього. Але застосування терміну «сюжет» як поняття-форми до всіх жанрів не виключає існування репортажу, зокрема і як жанру, і як методу збирання інформації. «Термін «репортаж» походить від фр. *reportage* і англ. *report*, що означає «повідомляти». Спільний корінь цих слів — латинський: *reporto* (передавати)» [10, 191].

Журналіст готує матеріал відповідно до редакційних термінів. Матеріал має бути оформлений за вимогами – з дотриманням формату, граматики, стилістики, написаний короткими зрозумілими реченнями тощо. Це є професійно-виробничою, професійно-нормативною, соціальною компетенціями журналіста. Решта компетенцій схожі за вимогами описаних вище трудових функцій [47, с. 14].

Для всіх сюжетів усіх жанрів (інформаційний, аналітика, публіцистика) обов'язковими є такі елементи:

- відеоряд;
- інтершум;
- підводка;
- закадровий текст журналіста;
- синхрон (синхрони).

А от набір необов'язкових елементів є різний для кожної групи жанрів. Наприклад, стенд-ап журналіста є не обов'язковим для інформаційного сюжету, частіше обов'язковим, ніж не обов'язковим для аналітичного сюжету — аудиторія повинна бачити людину, яка претендує на прогнози та висновки, що формує інший рівень довіри до телевізійного матеріалу, і зовсім не обов'язковим стенд-ап є для художньої публіцистики [29, с. 89].

Таким чином, зрозуміло, що професія тележурналіста – один із різновидів журналістської діяльності, який не відмежований від цієї сфери, проте має значно більше деталей та особливостей. Орім того, не слід забувати, що телевізійний журналіст інформаційного відділу має виконувати ті самі суспільні функції журналістики, враховуючи те, що метод та канал передачі інформації для нього – це телебачення. При відтворенні певної інформації у своїй роботі він має керуватися не лише на наповнення матеріалу, а й на сприйняття його глядачем.

## **1.2. Загальна характеристика розпорядників інформації в Україні**

Наразі доступ до інформації в Україні регулюється Законом «Про доступ до публічної інформації» (2011 р.) [25]. На підставі цього Закону доступ надається передусім до інформації, якою володіють органи державної влади або місцевого самоврядування. Але доступ поширюється й на інформацію інших суб'єктів владних повноважень, тобто суб'єктів, які можуть давати обов'язкові вказівки громадянам, організаціям, установам і повноваження на видання таких обов'язкових указівок закріплене в

законодавстві (за ч. 2 ст. 19 Конституції таке закріплення є обов'язковим для владних органів).

Інші суб'єкти можуть підпадати під дію законодавства про доступ (бути розпорядниками інформації) частково — щодо визначеної Законом інформації, якою вони володіють (ч.ч. 1—2 ст. 13 Закону про доступ до інформації):

- юридичні особи на бюджетному фінансуванні, — стосовно інформації щодо використання ними бюджетних коштів;
- особи, якщо вони виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень (в т.ч. освітні, оздоровчі, соціальні й ін. види державних послуг), — стосовно інформації, пов'язаної з виконанням цих повноважень;
- суб'єкти господарювання, які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями, — стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них»;
- а також суб'єкти господарювання, які володіють інформацією про: стан довкілля; якість харчових продуктів і предметів побуту; аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян; іншою інформацією, що становить суспільний інтерес.

За ч. 2 ст. 29 Закону України «Про інформацію»: «Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо» [3, с. 126-127].

Із зазначеного вище, випливає, що громадяни та журналісти, зокрема, можуть розраховувати на отримання від розпорядників лише публічної

інформації. Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації. Слід зауважити, що інформація вважається публічною у зв'язку з тим, що вона створюється, збирається, обробляється та зберігається за рахунок бюджетних коштів, призначених на забезпечення діяльності відповідного органу влади. Публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом [16, с. 10-11].

Облік документів та надання відповідей на запит на інформацією не є єдиним обов'язком розпорядників публічної інформації. Враховуючи конкретну специфіку діяльності, органи державної влади мають систематично та оперативно інформувати громадськість про свою діяльність через фахові друковані видання, на офіційних сайтах та у соціальних мережах в Інтернеті, на інформаційних стендах та через засоби масової інформації за власної ініціативи.

Такий вид забезпечення доступу до інформації називається активним, адже оприлюднення здійснюється розпорядником активно/незалежно від надходження запиту [46, с. 22]

Ця інформація зазначена у частині 1 статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації». Розпорядники інформації зобов'язані оприлюднювати:

- 1) інформацію про організаційну структуру, місію, функції, повноваження, основні завдання, напрями діяльності та фінансові ресурси (структуру та обсяг бюджетних коштів, порядок та механізм їх витрачання тощо), а також інформацію, зазначену в частині п'ятій статті 6 цього Закону;
- 2) нормативно-правові акти, акти індивідуальної дії (крім внутрішньоорганізаційних), прийняті розпорядником, проекти рішень, що

підлягають обговоренню, інформацію про нормативно-правові засади діяльності;

3) перелік та умови отримання послуг, що надаються цими органами, форми і зразки документів, правила їх заповнення;

4) порядок складання, подання запиту на інформацію, оскарження рішень розпорядників інформації, дій чи бездіяльності;

5) інформацію про систему обліку, види інформації, яку зберігає розпорядник;

5<sup>1</sup>) перелік наборів даних, що оприлюднюються у формі відкритих даних;

6) інформацію про механізми чи процедури, за допомогою яких громадськість може представляти свої інтереси або в інший спосіб впливати на реалізацію повноважень розпорядника інформації;

7) плани проведення та порядок денний своїх відкритих засідань;

8) розташування місць, де надаються необхідні запитувачам форми і бланки установи;

9) загальні правила роботи установи, правила внутрішнього трудового розпорядку;

10) звіти, в тому числі щодо задоволення запитів на інформацію;

11) інформацію про діяльність суб'єктів владних повноважень;

12) іншу інформацію про діяльність суб'єктів владних повноважень, порядок обов'язкового оприлюднення якої встановлений законом [26].

У разі наявності у розпорядника інформації офіційного веб-сайту така інформація підлягає обов'язковому оприлюдненню на такому вебсайті із зазначенням дати оприлюднення документа і дати оновлення інформації. На сьогоднішній день законодавство зобов'язує мати свої офіційні веб-сайти усі міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київську та Севастопольську міську державну адміністрацію [46, с. 22].



Закон не зобов'язує оприлюднювати внутрішньоорганізаційні акти індивідуальної дії (накази про відпустки, відрядження, винесення доган, переведення по роботі та інші акти подібного характеру). Важливим нововведенням нового закону є встановлення чітких часових рамок для оприлюднення публічної інформації, що відображені в таблиці 1.2 [46, с. 25-26].

*Таблиця 1.2*

Строки оприлюднення публічної інформації

Вид інформації	Строк оприлюднення
будь-яка інформація про факти, що загрожують життю, здоров'ю та/ або майну осіб, і про заходи, які застосовуються у зв'язку з цим	невідкладно
проекти нормативно-правових актів, рішень органів місцевого самоврядування	не пізніше як за 20 робочих днів до дати їхнього розгляду з метою прийняття
уся інша інформація, яка повинна оприлюднюватися	невідкладно, але не пізніше п'яти робочих днів з дня затвердження документа

Примітка: [46, с. 26]

Саме за відсутності оприлюдненої інформації, журналіст може звернутися із запитом до розпорядника для отримання відповідних даних. Як бачимо, поняття «розпорядник інформації» більш широке у своєму розумінні і включає органи влади та місцевого самоврядування, про співпрацю із якими в основному і йде мова у цій науковій роботі. У Конституції України визначено, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент - Верховна Рада України. Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації. Міське самоврядування здійснюється територіальною

громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи [8].

Питання про взаємовідносини мас-медіа та влади є чи не найважливішим чинником коректного уявлення про суб'єктно-об'єктні механізми управління суспільством. Потреба суспільства у такому феномені, за яким мас-медіа та влада є паритетними учасниками будь-яких суспільних акцій, призводить до явища політичного лідерства [34, с. 156].

При переході до інформаційного суспільства відбуваються серйозні зміни в методах політики та державного управління. Політики і чиновники отримують можливість використовувати інформаційні технології для миттєвого донесення своїх меседжів громадянам, відстежувати їхні побажання та пріоритети, здійснювати з ними зворотний зв'язок. Підвищення рівня взаємної довіри громадян, держави і бізнесу має базуватися на таких принципах: наданні послуг у будь-який час (електронний уряд працює 24 години на добу, 7 днів на тиждень, 365 днів на рік); максимальній простоті та прозорості (обслуговування всіх громадян, а не тільки фахівців); єдиних технічних стандартах і взаємній сумісності; забезпеченні конфіденційності та правил інформаційної безпеки; орієнтації на думку громадян під час нововведень [15, с. 7-9].

Отже, як бачимо, розпорядниками інформації можуть бути не лише органи влади та місцевого самоврядування і взаємодія із ними є важливою для журналіста. Слід враховувати, що такі представники відносяться до категорії «розпорядники інформації» та зобов'язані надавати певні дані громадськості та журналістам, зокрема. У цьому випадку, вони керуються законом, так само як і журналіст у своїй діяльності.

Також слід наголосити, що суб'єкти владних повноважень за власною ініціативою мають інформувати громадськість про власну діяльність, особливо якщо це стосується такої інформації, як, наприклад, про безпеку громадськості, стан довкілля, звіт про використання бюджетних коштів тощо.

### **1.3. Правове регулювання діяльності журналістів та органів державної влади в процесі збору й поширення публічної інформації**

Сьогодні питання правового забезпечення гарантії незалежної діяльності журналістів постає актуальним як ніколи раніше. Водночас, багато хто вважає, що вітчизняне законодавство, яке регулює суспільні відносини в інформаційній галузі, досить надійно захищає основні демократичні свободи громадян України.

Цензура в Україні заборонена згідно із статтею 15 Конституції України. Таким чином, жоден представник влади не має права вимагати текст повідомлення чи новини для погодження. Усі матеріали, які публікуються у друкованих засобах масової інформації та поширюються медіа, не мають піддаватися впливу посадових осіб, підприємств або об'єднань громадян. Виключення можуть становити лише випадки, коли певний чиновник є автором поширюваної інформації чи дав інтерв'ю.

Правове регулювання медіасфери в Україні розпочалося ще на початку 1990-х років. Вітчизняне законодавство будує інформаційну політику на основі демократичних та ліберальних норм та принципів, одночасно забезпечивши їхню адаптацію до українських умов. Положення Конституції України розвиваються та конкретизуються у понад 200 документах, які встановлюють правові норми в інформаційній сфері [21, с. 31].

Законодавча регламентація роботи ЗМІ – права, обов'язки та відповідальність журналістів та засобів масової інформації, зафіксовані в законах України: «Про інформацію», «Про державну підтримку засобів масової інформації і соціальний захист журналістів», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні агенства», «Про авторське право і суміжні права», «Про рекламу», «Про телебачення і радіомовлення». [13, с. 41].

Необхідність додаткового правового забезпечення незалежної діяльності журналістів викликана їх роллю в забезпеченні конституційного права громадян на інформацію. Свобода засобів масової інформації, зокрема,

журналістів, які працюють в них, є істотним компонентом свободи вираження поглядів та свободи інформації. Міжнародні установи, які тлумачать та застосовують договори про права людини, наголосили на взаємозв'язку між свободою засобів масової інформації та свободою вираження поглядів [7, с. 42].

Статтею 17 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» встановлено відповідальність за посягання на життя і здоров'я журналіста, інші дії проти нього та відповідальність журналіста за завдану ним моральну (немайнову) шкоду. Так, відповідальність за скоєння злочину проти журналіста у зв'язку з виконанням ним професійних обов'язків або перешкоджання його службовій діяльності прирівнюється до відповідальності за скоєння таких же дій проти працівника правоохоронного органу [42].

Слід пам'ятати, що здійснення журналістом своїх професійних обов'язків, зміст опублікованих ним матеріалів, тобто, його службова діяльність, офіційно не можуть бути підставою для затримання чи арешту, вилучення записів, нотатків, технічного устаткування, яке він може використовувати у своїй роботі.

Стаття 171 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність за умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Санкція статті передбачає покарання у вигляді штрафу до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років. Частина 2 та 3 цієї статті передбачають більш суворе покарання.

Одночасно, необхідно зазначити, що відповідно до статті 47<sup>1</sup> Закону України «Про інформацію» ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком образи чи клевети, є висловлювання, які не містять фактичних даних, зокрема критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, з огляду на

характер використання мовних засобів, зокрема вживання гіпербол, алегорій, сатири [42].

Стаття 25 Закону України «Про інформацію» встановлює низку гарантій діяльності мас-медіа та журналістів, у тому числі, пов'язаних зі взаємодією з органами державної влади.

Зокрема, журналіст має право:

- безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться;
- бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством [2, с. 13].

У Законі України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» наведено таке визначення висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні – «це одержання, збирання, створення, поширення, використання і зберігання інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб про роботу цих органів».

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування у свою чергу зобов'язані:

- надавати мас-медіа повну інформацію про свою діяльність через свої інформаційні служби;
- забезпечувати журналістам вільний доступ до такої інформації, крім випадків, передбачених Законом України «Про державну таємницю»;
- не чинити на мас-медіа будь-якого тиску і не втручатися в їх виробничий процес.

Органи державної влади та місцевого самоврядування мають гарантоване законом право на висвітлення її діяльності. Для цього у статті 5 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної

влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» передбачено, що приватні засоби масової інформації можуть укладати угоди, при якій розпорядник інформації платить кошти, фактично, купує ефірний час. Проте, це означає лише, що журналісти мають забезпечити висвітлення інформації про діяльність установи згідно із угодою. Впливати на матеріал влади права не мають.

Керуючись нормою статті 6 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», журналісти можуть отримувати дані про функціонування органів державної влади безпосередньо під час здійснення владних повноважень (наприклад, засідання міської ради), через прес служби або самостійно зібрана працівником медіа (наприклад, у формі відкритих даних чи через документи).

Особливими службами, що забезпечують реалізацію інформаційної політики державних інституцій є інформаційні управління; інформаційно-аналітичні підрозділи; прес-служби; прес-центри; управління і центри громадських зв'язків; прес-бюро; прес-секретарі та прес-аташе з відповідним апаратом.

Невід'ємним атрибутом існування інституту зв'язків з громадськістю є розвинена нормативна система, що формує межі, порядок функціонування та визначає характер дії суб'єктів діяльності зі зв'язків з громадськістю. На жаль, законодавче оформлення діяльності зі зв'язків з громадськістю не знайшло достатнього відтворення в державно-правовому регулюванні України; окремого документа, який би регламентував цю діяльність, не прийнято [19, с. 27].

Набуття чинності Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд», яким, зокрема, засобам масової інформації дозволяється застосовувати портативні відеотехнічні засоби фіксації судових засідань без ухвали суду, на перший погляд, залишило в силі лише другу умову щодо особистої згоди присутніх у залі на відеозйомку. Про це йдеться у пункті 3

статті 11 Закону: «Учасники судового процесу, інші особи, присутні у залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відеота аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, установлених законом». Тож за журналістом, окрім дотримання загальних правил поведінки в суді, залишається лише обов'язок забезпечити наявність згоди на зйомку всіх присутніх на засіданні [4, с. 12].

Закордонна юридична практика, новітні політичні тренди та віяння, іноземний досвід суттєво впливають на формування і реалізацію інформаційної політики в Україні. Слід зазначити, що нормативно-правова база щодо діяльності представників медіа в нашій країні цілковито відповідає європейським стандартам. Хоча, не слід забувати, що на практиці кілька проблемних питань, таких от, як прозорість органів державної влади чи готовність співпрацювати із громадськістю і досі бажає кращого.

Як висновок, можемо зазначити, що законодавча та нормативно-правова база, яка регулює діяльність журналістів та їх комунікацію їх органами державної влади таки існує. В більшій мірі, ці закони спрямовані та забезпечення доступу до інформації, відкритості та свободу слова, проте їхні формулювання можуть бути дещо обширними та дають змогу органам влади та місцевого самоврядування часто обходити їх. До того ж, в Україні окремо не регламентована діяльність прес-служб владних структур, які, по суті, і здійснюють основну комунікацію із журналістами та громадськістю.

#### **1.4. Поняття акредитації у сфері журналістики під час взаємодії із органами державної влади**

Визначення поняття «акредитація» в українському законодавстві відсутнє, проте воно міцно вкоренилося у журналістському лексиконі. Допуск на різноманітні заходи, особливо ті, які проводять органи державної влади, супроводжує акредитація. І чим вищий рівень органу влади, тим більш

прискіпливою та кропіткою є процес її отримання. Проте, трапляється і так, що цим правом зловживають. У цьому підрозділі ми з'ясуємо, що ж таке акредитація та які вона має підстави для надання чи відмови.

Науковці дають такі визначення цьому поняттю. Зокрема, А. Лісневська та Т. Коженівська зазначають, що акредитація (від лат. *accedo* – довіряти) – одержання журналістом права бути присутнім на всіх публічних заходах певної організації або відомства [14, с. 23].

Питання акредитації журналістів та працівників засобів масової інформації регулюється статтею 26 Закону України «Про інформацію», де визначається основна мета акредитації як такої, а також процедурні питання та вимоги щодо отримання акредитації журналістами та представниками ЗМІ. Так, у Законі визначається, що акредитація здійснюється суб'єктом владних повноважень з метою створення сприятливих умов для здійснення журналістами, працівниками засобів масової інформації професійної діяльності. У випадку, якщо журналіст, працівник ЗМІ чи сам ЗМІ у своєму поданні подали усі документи, що передбачені частиною 2 статті 26 Закону України «Про інформацію» — в акредитації їм не може бути відмовлено. Порядок акредитації визначається суб'єктом владних повноважень та обов'язково підлягає оприлюдненню [39, с. 93-94].

Більшість із них називають види акредитації – постійна та тимчасова. У разі перевищення журналістом своїх прав і невиконання обов'язків, регламентованих ст. 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» та ст. 3 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», недотримання вимог цього Положення його акредитація може бути припинена (анульована) [48].

Акредитуватися при владних органах також можуть незалежні журналісти за умови надання підтверджуючих документів щодо їхньої професійної належності (абзац 2 ч. 2 ст. 26 Закону), наприклад, міжнародної



прес-карти, членського квитка Національної спілки журналістів чи Незалежної медіа-профспілки України, тобто без подання на акредитацію від конкретного ЗМІ [37]. Так, наприклад, акредитацій на картка журналіста до Верховної Ради має такий вигляд, як це зображено на рис. 1.2.



Рис. 1.2. Акредитаційна картка журналіста [43]

Юрист громадської організації «Інститут розвитку регіональної преси» Людмила Панкратова зазначила, що акредитація повинна ґрунтуватися на принципах:

- відкритості, рівності, справедливості з метою забезпечення права громадськості на одержання інформації;
- відсутність акредитації не може бути підставою для відмови у допуску журналіста на відкриті заходи;
- порядок акредитації підлягає оприлюдненню;
- можуть встановлюватися особливі умови допуску журналістів, які оприлюднюються на веб-сайті до проведення заходу [41].

У випадку проведення заходів відповідно до міжнародних або інших спеціальних протоколів, Законом передбачена можливість встановлення особливих умов допуску журналістів — такі особливі умови повинні

оприлюднюватися на офіційному веб-сайті відповідного суб'єкту владних повноважень до проведення заходу. Рішення про припинення акредитації може бути оскаржено до суду у встановленому порядку [39, с. 95].

Відсутність акредитації не може бути причиною відмови для журналіста на відкриті заходи, що проводить суб'єкт владних повноважень [2, с. 25].

Юрист громадської організації «Інститут масової інформації» Алі Сафаров зазначає, що вибіркова акредитація має ознаки щонайменше перешкоджання професійній діяльності журналістів. Це злочин, передбачений статтею 171 КК України. Також у цій ситуації може бути або перевищення службових повноважень, або зловживання службовими становищем. Це також передбачено Кримінальним кодексом [41].

Особлива увага надається акредитації представників засобів масової інформації на діяльність оборонних органів. Зважаючи на стратегічне значення та особливі умови перебування на подібних об'єктах у сфері, що підпорядкована Міністерству оборони України, передбачено особливий порядок допуску. Можемо зазначити, що подібне, є обґрунтованим, адже, забезпечує військові об'єкти від несанкціонованого втручання, а також забезпечує безпеку медіа. Так, відповідне питання регулюється наказом Міноборони від 14 червня 2012 року № 399 «Про затвердження Інструкції про порядок допуску журналістів, працівників засобів масової інформації на об'єкти Міністерства оборони України та Збройних Сил України» [2, с. 101].

У таблиці 1.3. наведені посадові особи, які надають допуск мас-медіа для відвідування об'єктів Міноборони та Збройних Сил України.

*Таблиця 1.3*

**Які посадові особи надають доступ мас-медіа до об'єктів ЗСУ**

Посада	Допуск до об'єктів може надавати
1	2
Міністр оборони України	відвідування всіх об'єктів Міноборони та Збройних Сил України

## Продовження таблиці 1.3

1	2
Заступники Міністра оборони України	відвідування структурних підрозділів апарату Міноборони, інших органів військового управління, військових частин, військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, підприємств, установ та організацій, діяльність яких вони спрямовують та контролюють
начальник Генерального штабу, Головнокомандувач Збройних Сил України, його перший заступник	відвідування структурних підрозділів ГШ ЗСУ, інших органів військового управління, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій Збройних Сил України
командувачі видів Збройних Сил України	відвідування підпорядкованих органів військового управління, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій видів Збройних Сил України
командувачі оперативних командувань	відвідування підпорядкованих органів військового управління, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій.

Примітка: складено автором за [2, с. 103]

Як бачимо, акредитація представників ЗМІ наразі викликає у суспільстві багато суперечностей. Слід пам'ятати, що головна мета акредитації – забезпечити комфорт, зручність та безпеку журналістів та інших представників медіа, а також створити відповідні умови для надання інформації. Таким чином, акредитація не має ставати перепорою для журналістів під час збору інформації. Багато рад міського та обласного рівня уже не здійснюють акредитацію або здійснюють її лише формально, проте, виправдано, коли існують об'єкти, як от, наприклад, військові, котрі

потребують акредитації задля безпеки знаходження преси на цій території, а також задля збереження інформації, яка може становити таємницю або бути стратегічною для держави.

## **1.5. Методи збору інформації журналістом під час створення матеріалу**

### **1.5.1 Класифікація методів збору інформації**

І.Л. Михайлин виокремлює лише три методи збирання зовнішньої інформації: спостереження, вивчення документів і джерел, інтерв'ю [17, с.61].

В свою чергу Корконосенко Ц.Р. виокремлює надає більш широке визначення, додаючи до класифікації журналістський експеримент, анкетування та опитування, роботу з базами даних і ресурсів в Інтернеті [9, с. 142].

Спостереження - пасивний метод збирання інформації. Сутність його полягає в тому, щоб, дивлячись, помічати кого- чи що-небудь, звертати увагу на когось, щось. Кожен журналіст мусить бути пильним, уважним до деталей спостерігачем. У багатьох випадках спостереження є початковим етапом підготовки матеріалу, є поштовхом, який народжує потім задум статті чи нарису, призводить до журналістського розслідування. Але, як правило, завжди в значному журналістському матеріалі наявні елементи, джерелом яким є метод спостереження. Це все те, що побачене власними очима журналіста: портрети, інтер'єри, пейзажі тощо. Спостереження, відіграючи ніби другорядну роль у збиранні інформації, займає значне місце в журналістській творчості [17, с.62-63].

Чи не найкращим прикладом методу спостереження може бути шоу «Таємний агент», яке транслюється на «Новому каналі» [61]. Агенти, тобто журналісти, влаштовуються на роботу у різні сфери: від салонів краси та ринків до таборів відпочинку, хостелів, кав'ярень. Кожен випуск – це окреме розслідування. Вони показують як працюють ті чи інші сфери, по суті, випробовуючи відповідні ролі на собі.

Завдяки «Таємному агенту» глядач отримає можливість зазирнути за прилавок продавця, дізнається зсередини про виробництво товарів і надання послуг. Адже агенти влаштуються туди на роботу і знімуть на приховану камеру, що відбувається там, куди не ступає нога клієнта.

Також вдалим прикладом може слугувати ще одна програма журналістський розслідувань на тому ж таки «Новому каналі» - «Аферисти в сітях» [56], в яких ведуча та її помічники на власному прикладі потрапляють «на гачок» шахраїв, а згодом виводять їх на чисту воду. Таким чином, в програмі також відображують найпопулярніші схеми, завдяки яким людей вводять в оману.

Експеримент в журналістиці відноситься до різновиду соціального експерименту. Він передбачає використання спеціальних методів вивчення ситуації. На відміну від спостереження тут журналіст сам створює обставини, в які він «вміщує» дійових осіб. Інакше кажучи, він ставить досвід. Найретельнішим чином вибирається «збурює» (експериментальний) фактор. Їм може бути змодельована ситуація (змінені умови праці, система заохочення), форма контролю, залучення фахівців або експертів, створення штучних перешкод і т.д. Важлива умова - дотримання правових і етичних рамок експерименту, що не порушують характер його конкретних учасників. Особливою популярністю у журналістів користується «експеримент на собі», коли автор випробовує умови життя, входження в скрутну ситуацію (наприклад, як прожити лише на студентську стипендію), фіксуючи особисті спостереження і результати експерименту [9].

Вивчення документів і джерел. Документ – матеріальний носій даних (папір, плівка, дискета тощо) із записаною на ньому інформацією, яка призначена для певного розповсюдження у часі і просторі. Документ як не первинна, а вже відображена кимось і в певний спосіб зафіксована інформація [11, с. 16].

Публікація документів в матеріалах розслідування може бути необхідною для: доказу існування документа; доказу наявності копії

документу у журналіста; доказу внесення змін в документ (підробки, фальсифікації); демонстрації зовнішнього вигляду документу; демонстрації змісту документу (орфографія і пунктуація, лексика); демонстрації протиріч містяться в офіційних документах. Це не вичерпний перелік причин, але всі вони спрямовані на те, щоб сформувати у споживача інформації довіру до фактів, викладених журналістом [1, с. 99].

Активно у своїх журналістських матеріалах використовують документи автори програми «Схеми» на «Радіо Свобода» [51]. Вони не нехтують тим, аби направити офіційні запити та дочекатися відповіді на них, відшукати витяги з офіційних джерел та документів. Наприклад, у програмі «Таємниця Порошенка. Як закривали справу президента і ховали документи за грифом «секретно» можемо бачити Припис Державної архітектурно-будівельної інспекції України, лист-відповідь на запит від Міністерства культури України, електрону відповідь на запит Департаменту з питань державного архітектурно-будівельного контролю міста Києва, Нагородний лист для представлення до відзначення державно нагородою України, витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Анкетування та опитування - різновид соціологічних методів збору інформації. Центральним умовою коректності, тобто правильності використання методу, є дотримання стандартних вимог до репрезентативності дослідження, тобто показності матеріалів: скільки учасників усного опитування або анкетування на конкретній території - за соціологічними мірками - може забезпечити результат, що відповідає реальному думку громадськості або експертів. Дотримати ці вимоги непросто, тому в багатьох випадках редакції воліють замовити дослідження професійним соціологічним службам [9, с. 85].

Як приклад, можна навести програму хмельницького телеканалу «33 канал» під назвою «Ближче до людей» [57]. Програми, зазвичай, невеликі, приблизно 3-10 хв, під час яких місцевих жителів розпитують на актуальні теми. Частина із цих відповідей журналісти можуть використати додатково,

аби доповнити журналістський сюжет, або випускають окремо. Враховуючи специфіку регіонального телебачення, такий підхід є цілком обґрунтованим та може залучити нову аудиторію.

Робота з базами даних і ресурсами в Інтернеті при всій удаваній доступності є інтелектуально ємним методом збору інформації. Тут потрібні не тільки комп'ютерна грамотність, а й знання специфіки мережевих ресурсів, дотримання правових норм і етики (сетикета) використання різноманітної інформації [9, с. 88].

Крім розміщення людиною інформації про себе в мережі, відомості про нього публікуються у всіляких реєстрах даних, у тому числі і державних, містять офіційну інформацію. Відповідно, там ми можемо отримати інформацію про те, в яких компаніях людина є засновником, керівником та інші відомості. Соціальні мережі стають ефективним засобом для пошуку інформації про особу, та зв'язки між людьми. В соціальних акаунтах особи ми можемо знайти інформацію: про друзів, групи, в яких бере участь людина, про інтереси, які вона описує, фото та відео, які вона розміщує, коментарі, які вона залишає, сайти, які вона відвідує, та інформацію з яких вона постить в себе на стіні, підписки на новини, резюме та рекомендації [1, с. 118-119].

У сучасній журналістиці, допис у Фейсбук уже може стати причиною скандалу чи цілого розслідування – від висловлювань чиновників на власних сторінках до пропагування фейків. Окрім того, часто люди можуть зробити допис у мережі, сподіваючись, що журналісти побачать її та нададуть розголосу події. У грудні 2019 року журналісти «Суспільного» навіть зробили підбірку із 7 подій, які розпочалися із допису у Фейсбуці. Серед них, зокрема, початок Євромайдану через допис Мустафи Наєма, секс-скандал із чиновником Нацполіції, Розлучення продюсера Юрія Бардаша, Цькування Анастасії Станко, інцидент із одеським ресторатором, котрий виступив проти кав'ярні третьої хвилі більш відомий під слоганом «Бісиш мене», ініціатива UAnimals: рух за права тварин, а також звільнення замголовреда CosmopolitanUkraine [54]. Хоча, відверто, цей список не є вичерпним.

Лаврик О.В. також виокремлює аспекти збору інформації. Білі джерела – офіційна інформація, документовані джерела державних та комерційних установ, прес-релізи, які доступні для широкого загалу; сірі – доповіді, експертизи, документи, архіви, які «нелегко здобути»; чорні – ексклюзивні нотатки із записника журналіста, який володіє інформацією з перших рук. Також науковець називає редакційні та позаредакційні інформаційні ресурси журналіста. Редакційні: власні розслідування та ідеї журналіста, інформація, завдання та пропозиції редактора чи колег видання. Позаредакційні: листи, дзвінки читачів та відвідувачів редакції; інформація урядових та державних структур (звіти, доповіді, закони, документи та постанови, промови політиків, заяви урядовців, прес-релізи та інші повідомлення офіційних прес-служб) тощо. Слід звернути увагу на заходи для громадськості: науково-популярні доповіді, виступи, конференції та їх матеріали, свята і народні традиції. Особисті знайомства журналіста, сім'я тощо [11, с. 14-15].

Дослідники справедливо наголошують, що мистецтво телевізійного видовища засноване на ритуальності, в основі якого закладені базові літературні фабули (пригоди, мандрівки, досягнення, перевтілення тощо). Мікрогенез ток-шоу своїми імпульсами сягає середньовічного бурлеску, веселих забав, провокацій і сучасного хепенінгу (дієвої форми залучення модератором аудиторії до гри). Німецький політолог Х. Шиха, аналізуючи критерії оцінки якості політичного дискурсу ЗМІ зауважує, що постановочні моменти подання політичної інформації не є проблемою, «за умови, що форма драматизації з її власною стратегією не спотворює повідомлені факти» та «якщо форма подання не домінує над змістом» [55].

Окрім того, важливим елементом збору інформації, особливо для телевізійного журналіста, є інтерв'ю, під час якого представники органів державної влади або місцевого самоврядування можуть офіційно повідомляти певні дані, висловлювати свою позицію чи коментувати певні



події. Для більш наочного та ґрунтового пояснення цього методу, ми розглянемо його в межах окремого підпункту.

### **1.5.2 Інтерв'ю як найбільш поширений метод збору інформації у телевізійній журналістиці**

Інтерв'ю (від англ. interview – зустріч, бесіда) – спосіб збирання інформації та жанр у засобах масової інформації, в якому найбільш концентровано реалізуються базові ознаки процесу міжособистісного спілкування [14, с. 44-45].

Значення інтерв'ю полягає не у простому з'ясуванні відомостей, які можна отримати і з інших джерел інформації, а у живому спілкуванні з людьми, що дає змогу дізнатися про їхню точку зору, оцінки тих чи інших подій, причини вчинків. Окрім того, інтерв'ю має відображати індивідуальні, неповторні риси героїв, їх характери, особливості поведінки. Із цього можна зробити висновок, що для досягнення зазначеної вище мети інтерв'юер має належним чином побудувати запитання, тобто, застосувати творчий підхід до їх формування [33, с. 5].

Професійно-нормативна і професійно-виробнича компетенції фахівця у проведенні інтерв'ю полягає у визначенні потенційних осіб для інтерв'ювання, оцінці рівня дослідження, необхідного для інтерв'ю, і, власне, у його проведенні. Мета інтерв'ю має бути чітко визначеною, а ризик для безпеки журналіста й оточуючих максимально проаналізований [47, с. 10].

Голуб О.П. пропонує такий методологічний план роботи над інтерв'ю. Перший етап – це підготовка. Під час цього етапу потрібно вибрати об'єкт та тему, астановити контакт (домовитись про зустріч), вивчити об'єкт, напрацювати список запитань. Другий етап – проведення інтерв'ю. Безпосередньо під час інтерв'ю журналіст має знайти баланс між тим, щоб не заґравати з об'єктом, але й не перейти відразу в конфлікт. Третій етап – опрацювання. Для телебачення чи радіо — це монтування. Якщо в ході опрацювання інтерв'ю виникає потреба уточнення — робить це [3, с. 35-39].

Вибираючи тип інтерв'ю, слід керуватися завданнями, які висувають під час дослідження. Залежно від «ступеня свободи» співрозмовник розрізняють 3 види інтерв'ю, які наведені у таблиці 1.4.

*Таблиця 1.4*

**Види інтерв'ю в залежності від «ступеня свободи» співрозмовника**

Вид інтерв'ю	Характеристика
Вільне	Бесіда, що триває кілька годин за загальною програмою, але без жорсткої деталізації. Інтерв'юер може ставити запитання, які вважає за потрібні, у будь-якому формулюванні чи послідовності
Напівстандартизоване (фокусоване)	Використовують так званий провідник інтерв'ю, що містить перелік як обов'язкових, так і можливих запитань
Стандартизоване	Проводять за детально розробленим планом, що конкретизує зміст, послідовність запитань і варіанти можливих відповідей. Відповіді суворо фіксуються.

Примітка: складено автором за [33, с. 7]

Вільне інтерв'ю характеризується великою гнучкістю, стандартизоване – забезпечує більшу порівнянність інформації та швидкість її опрацювання. Певною перевагою стандартизованого інтерв'ю є можливість залучити до його проведення осіб без спеціальної підготовки [33, с. 7].

Коли йде мова про професійне спілкування, слід пам'ятати про етичні норми, які будуть описані нами у Розділі II цієї роботи, а також про те, що не всі певна інформація може бути обмеженою, як це зазначалося раніше.

Як розповідає журналіст Анна Гін, до вибору місця для інтерв'ю треба ставитися індивідуально. «З Сергієм Жаданом ми говорили неформально, на лавці. Однак якщо у вас заплановане інтерв'ю з чиновником, напевно

доведеться іти у кабінет із портретом президента. Якщо ж ваш герой — лікар, і ви хочете написати історію про унікальну пересадку органів, то ліпше говорити безпосередньо в лікарні. Людину якнайкраще можна побачити там, де вона працює або живе. Інколи дім може сказати про героя більше, ніж він сам.» Окрім того, журналістка зазначає, що не любить списків запитань, але тези за окремими підтемами інтерв'ю можуть бути корисними. Крім того, якщо ваш герой попросить надіслати запитання перед інтерв'ю, можна перерахувати у листі теми, на які ви плануєте спілкуватися. Інколи герою потрібно підготуватися до інтерв'ю, згадати дати, цифри [40].

Слід наголосити, що представники влади можуть і самі ініціювати певні інтерв'ю, які можуть проходити у різних форматах, проте на практиці найпоширенішим є брифінг. І, хоча, це не вважається інтерв'ю, воно може таким стати в процесі, коли журналісти ставитимуть свої питання або після заходу.

Брифінг (від англ. *brief* – стислий) – інформаційне зібрання представників преси, радіо, телебачення, інформаційних агенств, на якому викладають позицію державних органів, організацій та фізичних осіб з певного питання, висвітлюють передбачуваний перебіг запланованої акції тощо. Головною жанровою особливістю брифінгу є стислість у викладенні сутності питань, яких торкаються. На відміну від прес-конференції не передбачає запитань журналістів [14, с. 28].

Прес-конференція ж відрізняється від брифінгу тим, що це, переважно, дискусія із пресою, а не повідомлення на певну тематику. Іноді прес-конференції можуть відбуватися навіть без конкретної теми, а щоб дати журналістам роз'яснення на питання, що їх цікавлять. Зазвичай, має, звісно, відбутися якась подія, проте у цьому випадку відома особа висловлює свою позицію, надає коментарі, важливі для громадськості.

Після прес-конференції деякі журналісти, здебільшого радіо і телебачення, можуть висловити побажання поставити кілька запитань індивідуально. Якщо доповідач має змогу затриматись і при цьому є

можливість, аби інформацію отримали усі бажаючі, то на таке інтерв'ю слід погоджуватись. При цьому слід пам'ятати: найбільше шансів потрапити до ефіру матимуть фрагменти такого експрес-інтерв'ю [23, с. 79].

У цьому розділі також слід окремо визначити поняття телевізійного інтерв'ю. Телевізійне інтерв'ю – це аудіовізуальний продукт, що виникає у процесі спілкування журналіста зі спікером на теми, актуальні та цікаві для глядача, відзнятий за допомогою телевізійної техніки, що вийшов в ефір наживо або у запису [30, с. 180].

Аналіз різних підходів до класифікації інтерв'ю та розподіл інтерв'ю за формою на інтерв'ю та синхрон, дає підстави виділити такі три типи синхронів та інтерв'ю за змістом (рис. 1.3).

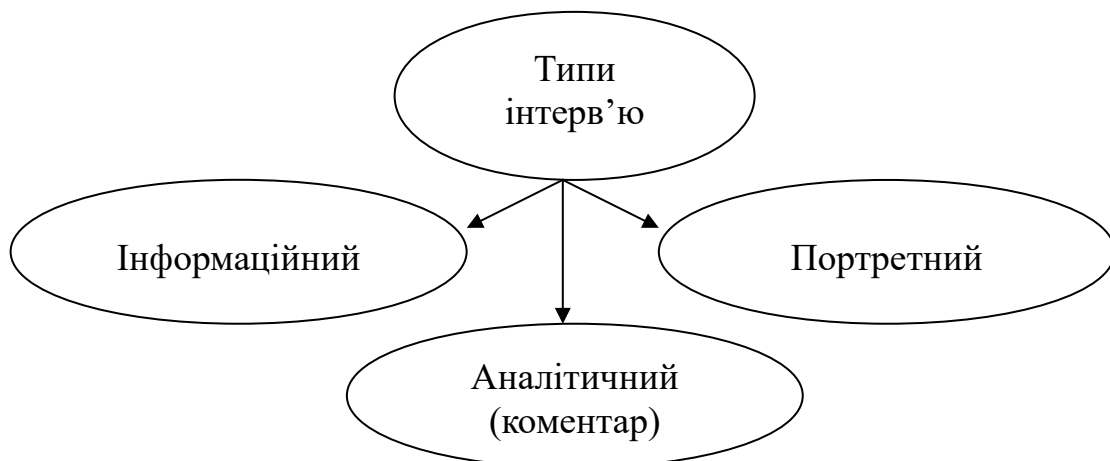


Рис. 1.3 Типи синхронів та інтерв'ю за змістом

Примітка: складено автором за [30, с. 183]

Мета інформаційного інтерв'ю – з'ясувати факти й обставини певних подій, здобути нову інформацію. До інформаційного інтерв'ю належать, зокрема, і бліц-опитування. Частіше використовується у формі синхрону. Шукає відповіді на запитання Хто? Що? Де? Коли? Мета аналітичного інтерв'ю – з'ясувати позицію, погляд фахівця на певний факт, отримати його коментар щодо певних подій чи відомостей. Шукає відповіді на запитання з приводу причин виникнення ситуації та прогнозів щодо її розвитку в

перспективі. Відрізняється від інформаційного наявністю оцінних суджень інтерв'ююваного. Мета портретного інтерв'ю – створити образ героя, розкрити його характер. Насправді портретний тип інтерв'ю неможливий без запитань інформаційного характеру, без запитань про ставлення героя до тих чи інших фактів, як в аналітичному інтерв'ю. [30, с. 183]

Отже, як бачимо, інтерв'ю можуть бути корисними не лише для журналіста, який безпосередньо виконує свою роботу, а й для представників влади, які таким чином можуть популяризувати власну діяльність. Звісно, це не стосуватиметься негативних подій чи явищ, проте слід пам'ятати, що представники влади та місцевого самоврядування підзвітні громадськості та представникам ЗМІ, зокрема. Є певна категорія інформації, яку вони мають надавати, а в більшості функціонує прес-служба, із якою журналіст може зв'язатися та взяти або, принаймні, домовитись через них про інтерв'ю із керівником відповідного органу. Також, якщо розмова буде йти не про загальні речі, а про конкретну ситуацію, її слід озвучити, аби ті ж представники влади могли підготувати чітку позицію, оперувати фактами та цифрами, проте не обов'язково надсилати конкретний перелік питань.

### **Висновки до розділу 1**

Проведене дослідження щодо пояснення організаційних засад співпраці телевізійного журналіста інформаційного відділу та розпорядників інформації несе вагоме інформаційне навантаження і дозволяє зробити такі висновки:

1. Професія журналіста за своєю суттю є творчою діяльністю, яка включає в себе збір, одержання, створення і підготовкою певної інформації для висвітлення на підприємстві (засобі масової інформації), в якому працює фахівець або у власних джерелах (за умови, якщо це незалежний журналіст). До того ж, у першому випадку працівник зобов'язаний виконувати інші редакційно-посадові службові обов'язки.

2. Журналіст та телерадіожурналіст відрзняються за специфікою своєї роботи. Зокрема, перше поняття більш ширше, в той час, коли телерадіожурналіст – це працівник конкретного різновиду засобу масової інформації: телебачення або радіо. Знову ж таки, це може бути як штатний, так і позаштатний працівник.

3. Інформування, артикуляція, порядок денний, критика і контроль – це основні суспільні функції журналістики, які має виконувати кожен представник цієї галузі. Лише завдяки їх успішному втіленню можна сказати, що журналіст приносить користь суспільству, а його діяльність є значущою.

4. Слід розрізняти такий особливий різновид інформації, що становить суспільний інтерес. Потрібно розуміти, що є певні усталені поняття, так як загроза державному суверенітету та територіальній цілісності України, реалізація конституційних прав, свобод та обов'язків громадян, певні дані, що можуть свідчити про можливість порушення прав людини, введення в оману громадськості. Також, список слід продовжити шкідливими та іншими негативними наслідками діяльності (або ж бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо. Окрім того, суспільний інтерес може виникнути і щодо інших конкретних обставин.

5. Публічною інформацією згідно із українським законодавством є той обсяг інформації, що створюється, збирається, обробляється та зберігається за рахунок бюджетних коштів. Відповідні бюджетні кошти, у свою чергу, забезпечують діяльність відповідного органу влади. Тобто, вони витрачаються не на конкретно створення інформації, а на діяльність органів влади, які в процесі роботи створюють цю інформацію. До того ж, публічною є уже створена інформація, яка не потребує її окремої систематизації. Переважно, ці дані є відкритими, за виключенням певних обмежень, що прописані у відповідних законах та нормативних документах.

6. На початку 1990-х років, практично одночасно із отриманням Україною статусу Незалежної держави, розпочалося і правове регулювання медіасфери. Демократичні й ліберальні норми та принципи, а також їхня

відповідна адаптація до українських умов становить такий собі фундамент сучасної української інформаційної політики. Загалом існує понад 200 документів, які регулюють діяльність журналістів та органів державної влади й місцевого самоврядування, основними з яких є Закон України «Про доступ до публічної інформації» та Закон України «Про інформацію».

7. Слід пам'ятати, що акредитація існує виключно для зручності журналістів і відсутність не має бути підставою для того, аби не допустити представників засобів масової інформації на той чи інший публічний захід, тобто відмовою. Усі відкриті заходи, що проводить суб'єкт владних повноважень мають бути відкритими для журналістів та, у переважній більшості, й для інших представників громадськості.

8. Для збору інформації журналісти можуть використовувати різноманітні форми та методи, адже на виході для них найголовнішим залишається результат. Проте, слід пам'ятати, що існують передбачені законом методи збору інформації, спеціальні працівники органів державної влади, які мають здійснювати комунікацію із журналістами (прес-служба), а також офіційні джерела інформації в Інтернеті. Це полегшить збір даних та гарантує їх правдивість й грамотність.

## РОЗДІЛ 2

### ЕТИЧНІ НОРМИ ВЗАЄМОДІЇ МАС-МЕДІА ІЗ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

#### **2.1. Основні засади поведінки при взаємодії телевізійного журналіста та представників розпорядника інформації**

Журналіст має працювати в інтересах суспільства, притримуючись базових принципів журналістики. Саме тоді професія має суспільно важливе значення. Таким чином, журналіст не має працювати в інтересах замовників, власників, релігійних установ, політиків. Виключенням є випадки, якщо це є рекламним продуктом, проте у новинах «перетягування канату» бути не може. Прихована реклама в інформаційних повідомленнях – це так звана джінса, вона є порушенням журналістської етики.

Також, відповідно до Конституції України, у своїх матеріалах журналіст має дотримуватися основоположних прав та свобод громадянина, серед якого слід звернути увагу на презумпцію невинуватості – не можна називати людину злочинцем допоки це не встановлено у судовому порядку. Окрім того, не дозволяється плагіат – може бути копірайтинг, але із посиланням на першоджерело.

Представники мас-медіа у взаємодії з органами влади з метою збору і поширення суспільно важливої інформації мають дотримуватися певних етичних стандартів. Етична поведінка журналістів у даному випадку має ґрунтуватися на усвідомленні двох важливих аспектів:

- журналістська діяльність є незалежною відносно органів державної влади, натомість діяльність цих органів має бути відкритою та прозорою для суспільства, а отже і для мас-медіа;
- з другого боку, журналіст повинен надавати суспільству об'єктивну і перевірену інформацію про діяльність органів державної влади,



уникаючи упередженості та зручних для скандальних матеріалів перекручень [2, с. 30].

У цьому контексті варто згадати положення Резолюції 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики» Парламентської асамблеї Ради Європи. У цьому документі зазначається, що у відносинах, які журналіст має підтримувати з органами державної влади або з економічними колами під час виконання своїх обов'язків, він повинен уникати будь-яких компромісів, що можуть вплинути на його незалежність і неупередженість [2, с. 31].

Етика журналістська (від др.-греч. ἦθος – етос, звичай) – документально зафіксовані етичні принципи, що формують певні критерії професійної діяльності журналістів [14, с. 39].

Слід систематизувати також професійні якості журналіста – це інтелект, обізнаність, допитливість, компетентність, літературні здібності та харизма. Втім не кожний досвідчений і професійний журналіст може бути хорошим репортером, тому що ця спеціалізація потребує ще і інших якостей: оперативність, мобільність, адаптивність, стресостійкість, швидкість реакції, знахідливість та витривалість [14, с. 21-22].

При висвітленні конфлікту та людей, що з ним пов'язані, необхідно бути максимально етичними та уникати використання мови ворожнечі. Мова ворожнечі — це будь-яке самовираження з елементами заперечення принципу рівності між людьми в правах. Мова ворожнечі описує, ієрархічно зіставляє різноманітні групи людей та оцінює особисті якості конкретних осіб на підставі їхньої належності до тієї чи іншої групи. Тобто це вислови або ж контекст, що призводять до створення або ж поглиблення вже існуючої ворожнечі між відмінними за певними ознаками групами суспільства. Від того, наскільки толерантно чи конфліктно подають ЗМІ власні матеріали, залежать не лише погляди людей та самі міжгрупові стосунки, але й суспільний спокій та мир. Наслідки некоректного висвітлення конфлікту та людей з ним пов'язаних Свідоме чи ненавмисне некоректне висвітлення конфлікту та груп людей, з ним пов'язаних, з точки зору професійних та

етичних стандартів журналістики, може призвести до негативних наслідків. При цьому інтенсивність цього негативу виміряти досить складно. З точки зору можливого впливу на суспільство, це:

- поглиблення існуючого конфлікту;
- створення нового конфлікту;
- кризи політичні та економічні;
- застій розвитку країни чи навіть її регресія;
- роз'єднання суспільства;
- порушення прав людини;
- загострення дискримінації [3, с. 71-73].

Не останню роль відіграє і зовнішній вигляд журналіста. Як приклад може привести журналістку, чия поява у Верховній Раді свого часу спричинила чимало суперечностей у суспільстві (рис. 2.1).



Рис. 2.1. Журналіст у Верховній Раді України [50]

Після цього прес-служба Ради спробувала ввести дрес-код для гостей парламенту. На всіх входах повісили оголошення: «Шановні друзі! Під час відвідування Верховної Ради просимо вас дотримуватися світових норм офіційно-ділового стилю», - впливає з тексту оголошення. Крім цього, відвідувачам нагадують, що стандартами офісно-ділового стилю є «строгість, акуратність, стриманість, елегантність і доглянутість» (рис. 2.2.) [50]

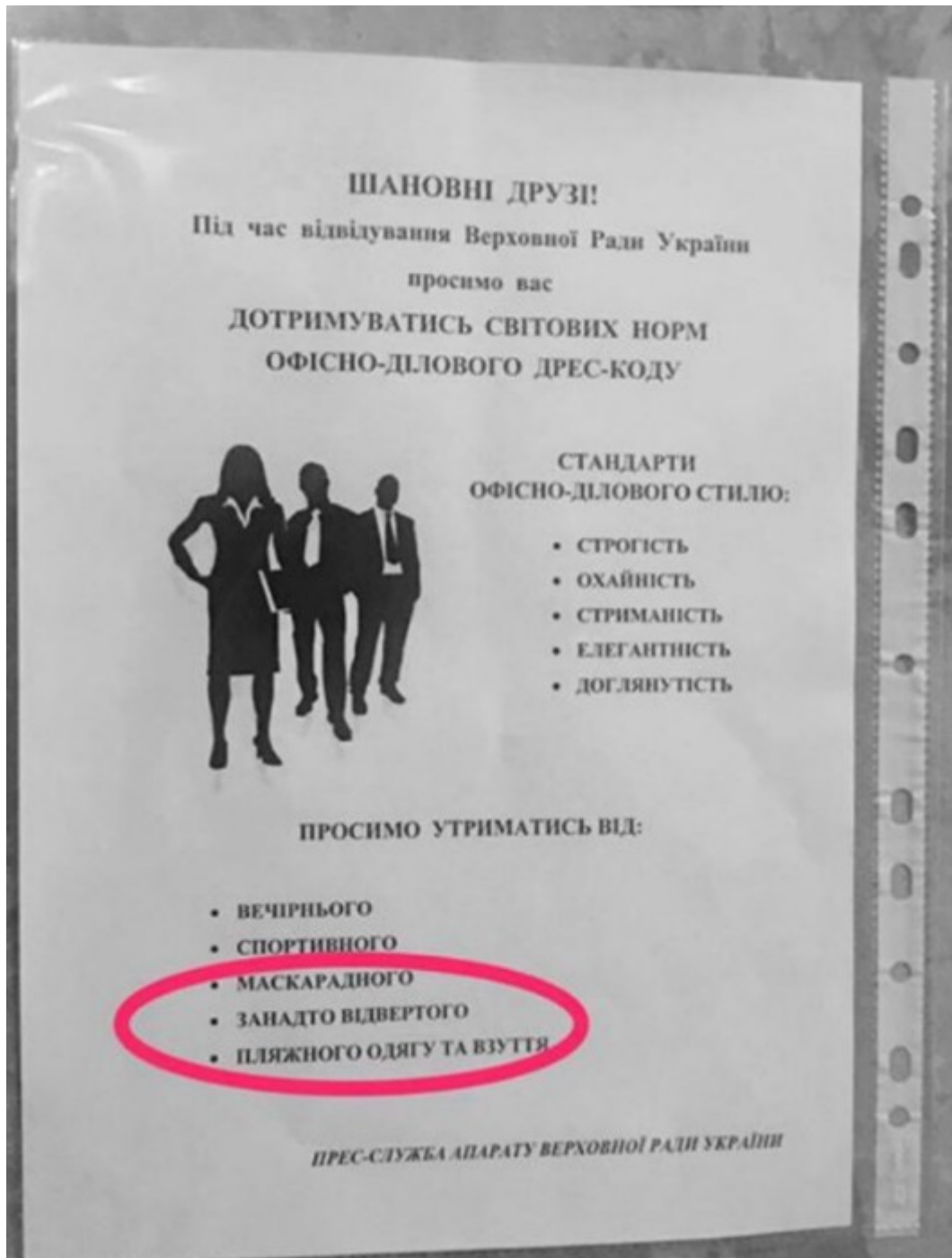


Рис. 2.2. Оголошення у Верховній Раді з проханням дотримуватись дрес-коду [50]

Імідж тележурналіста тісно пов'язаний з особливостями візуального сприйняття аудиторії. Глядачі по-своєму оцінюють телегероїв. Кожний має свого улюбленця, на програму якого завжди чекає з нетерпінням та дивиться її до кінця. Одяг не повинен приголомшувати. Саме тому більшість журналістів надає перевагу класичному стилю. Охайна зачіска, елегантний костюм і взуття - це все приваблює аудиторію. Глядач вірить, що лише заради нього телерепортер перебуває у найкращій формі. Ще досить дивним і цікавим є той факт, що відповідальність за зовнішній вигляд репортера несе не тільки він сам, а й оператор і режисер [32, с. 124].

Доволі суперечливим і досі залишається питання ведення таємного запису, особливо коли це стосується тележурналіста, коли для цього може бути потрібно використання особливих технічних засобів. Проте, у цьому випадку журналіст убезпечує себе, з одного боку, адже на відео буде чітко видно людину, у нашому випадку, посадову особу, яка сказала ці слова. З іншого боку – стосунки із цим органом влади однозначно зіпсуються, до того ж посадова особа не надавала згоди на запис у цей момент, що може потягнути за собою бюрократичні незручності. Як приклад, можу навести власну роботу [58]. В матеріалі на 3 хв. 28 с. починається використання відео, знятого «приховано» (рис. 2.3.).



Рис. 2.3. Прихована зйомка [58]

Головний лікар висловлюється з приводу підлеглого, якого затримали під час отримання хабара. Так, із коментаря видно, що особиста позиція особи, що займає керівну посаду у медичному закладі не співпадає із офіційним баченням, яке вона висловлювала на камеру. На той момент жінка вважала, що запис завершений і висловила думку, що подібні хабарі «не найстрашніше, що може трапитися. 200 доларів, ви ж розумієте, це не мільярди, не мільйони і навіть не тисячі». Зазначимо, медик вимагав у матері пацієнта 200 доларів за видачу медичних документів для оформлення інвалідності.

Відповідно до посібника, розробленого Комісією з журналістської етики, приховане записування і таємні розслідування, що ведуться або засобом масової інформації самостійно, або за допомогою інших, повинні використовуватися лише тоді, коли не існує іншої розумної альтернативи, яка передбачає менше втручання для збирання доказів серйозних порушень. Таємне ведення запису (за допомогою прихованих камер або мікрофонів, або спеціального обладнання) або таємне розслідування може бути використано тільки після ретельного вивчення обставин справи, зокрема, її вагомості для виборців, а також наявності методів для збирання тих самих відомостей, що передбачають менше втручання. Рішення про застосування прихованих методів журналістського розслідування повинно прийматися на найвищому рівні керівництва ЗМІ. «Поява на порозі» застосовується, тільки якщо особа неодноразово і безпідставно відмовляється дати інтерв'ю або відповіді під відео- чи аудіозапис, а відповідна інформація є важливою [5, с. 38-39].

Стівенс М. наводить американський досвід у цьому питанні. Зокрема, він зазначає, що маючи справу із розслідуваннями, репортери часто використовують приховані мікрофони і камери, що дають змогу виявити чийсь протизаконну діяльність або ж упіймати героя на гарячому. Такий прийом є протизаконним. Він дозволяється лише тоді, коли хоча б один співрозмовник знає про те, що розмова записується. Зазвичай ним є репортер. Таким чином, розмову між двома людьми, котрі нічого не знають про запис

їхньої бесіди, записувати не можна. Але якщо одним зі співбесідників є сам репортер, тоді це дозволено [31, с. 132].

Словом, журналіст у своїй діяльності має керуватися не лише законом, хоча й ним теж, а й певними етичними й моральними нормами. Вони починаються із ввічливості, зовнішнього вигляду та завершуються журналістськими стандартами, які не варто порушувати. Журналіст має вміти завжди знаходити баланс між суспільним інтересом та питаннями, які не варто ставити з етичних міркувань та людей, із якими у певний момент краще не спілкуватися, як, наприклад, родичі на похороні померлого, котрий був відомою особистістю тощо. Цей пункт слід завершити висловом про те, що, не зважаючи на ситуацію, журналіст має залишатися перш за все людиною.

## **2.2. Оскарження дій чи бездіяльності розпорядника інформації в процесі збору інформації журналістом**

Можливість оскарження запитувачем неправомірних рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації є однією з гарантій забезпечення права на доступ до публічної інформації. Відповідно до частини 2 статті 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації», можна оскаржити дії, що зображені на рис. 2.4 [38].

Відмовою в задоволенні запиту на інформацію можна вважати відповідь, з якої випливає, що усю або частину запитуваної інформації розпорядник не надасть. Обґрунтуванням, в таких випадках, може бути різне: «ми не володіємо інформацією...», «запитувана інформація не є публічною...», «запитувана інформація містить персональні дані...», «інформація належить до службової/конфіденційної/таємної...», «наш відділ не укладає запитуваних договорів» та ін. Оскарження ненадання відповіді відбувається, якщо особа не отримала жодної відповіді на запит. У цьому випадку варто зателефонувати до розпорядника і дізнатися, чи

надсилав він відповідь. Якщо лист загубився з вини організації поштового зв'язку, суд може відмовити скаржнику в задоволенні позивних вимог.

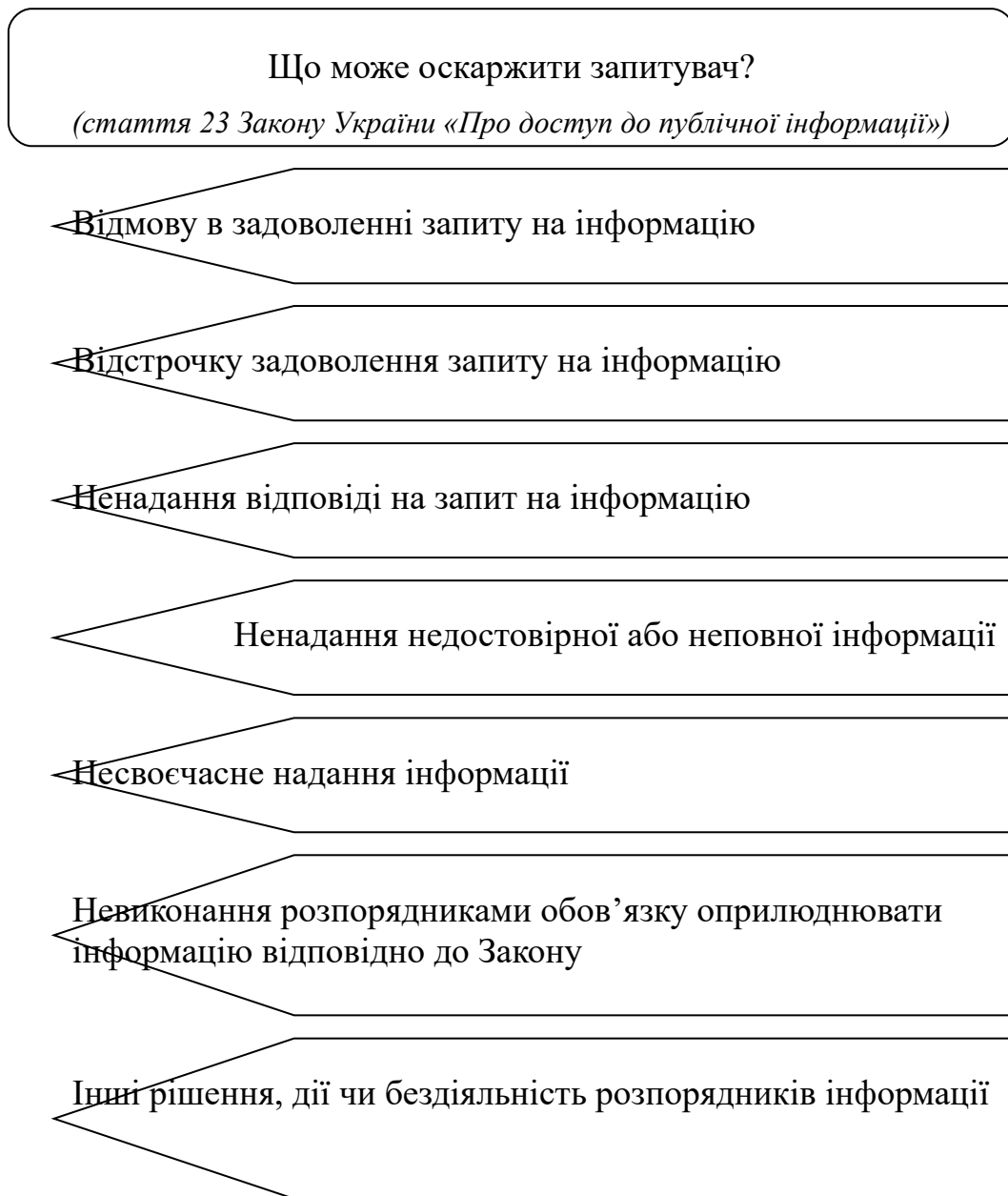


Рис. 2.4 Які дії може оскаржувати запитувач публічної інформації [38]

Надання недостовірної або неповної інформації варто оскаржувати в тому випадку, якщо Ви зможе довести, що відповідь розпорядника суперечить фактичним даним чи обставинам або є неповною. Оскаржуючи недостовірність наданої інформації Вам варто мати докази недостовірності, наприклад, відповідь на ідентичне питання на інший запит до цього

розпорядника, виписку із офіційних реєстрів, витяг із офіційних повідомлень у пресі, де орган влади вказував інше, ніж у відповіді на запит, а також відповіді на запити інших розпорядників на аналогічні питання тощо. При оскарженні несвоєчасного надання інформації особа-запитувач повинна довести пропущення розпорядником строку надання відповіді на запит. Зробити це можна шляхом пред'явлення поштового повідомлення про вручення кореспонденції (на поштовому штампелі буде видно дату отримання запиту і дату надсилання відповіді запитувачу). Деякі суди як доказ також приймають скріншот електронної пошти (якщо запит чи відповідь надсилались електронною поштою) [38].

Також можна оскаржувати невиконання розпорядником обов'язку оприлюднювати інформацію, про який ми уже згадували раніше. Подібна бездіяльність може оскаржуватися у випадку, якщо на жодному офіційному ресурсі (веб-сайті, інформаційному стенді, друкованому виданні) не вказана та чи інша інформація, хоча, згідно із законом мала б. Це стосується як конкретних документів, загальної інформації про орган державної влади або місцевого самоврядування, так і проектів рішень, які мають обов'язково оприлюднюватися за 20 днів до фактичного розгляду питання. Щодо останнього, відповідне неоприлюднення або оприлюднення із запізненням може слугувати підставою для скасування рішення. Особливо це стосується сільських та місцевих рад, ОДА, Верховної Ради.

Відповідь розпорядника інформації про те, що інформація може бути одержана запитувачем із загальнодоступних джерел, або відповідь не по суті запиту вважається неправомірною відмовою в наданні інформації. Якщо ж Ви вважаєте, що розпорядник інформації порушив право на отримання інформації закон передбачає можливість оскарження їх рішень, дій чи бездіяльності до керівника, вищого органу або суду [1, с. 80-81].

Детальну порівняльну схему оскарження порушення права на доступ до публічної інформації наводить Центр демократії та верховенства права у таблиці 2.1.



Таблиця 2.1

До кого оскаржити порушення права на доступ до інформації

Вищий орган/керівник розпорядника	Адміністративни суд	Омбудсмен
Розглядає скарги на діяльність		
Підпорядкованих йому розпорядників	Усіх розпорядників	Усіх розпорядників
Унікальні повноваження		
Може притягнути до дисциплінарної відповідальності винну особу	Приймає рішення про відшкодування моральної та майнової шкоди	Ініціює процес притягнення до адміністративної відповідальності
Строк, протягом якого необхідно подати скаргу		
1 місяць/1 рік	6 місяців/1 місяць	1 рік (може бути проведено до 2-ох)
Спосіб подання		
Особисто в канцелярію, на особистому прийомі керівника, поштою, електронною поштою, шляхом заповнення електронної форми на сайті розпорядника	Особисто в канцелярію, поштою, через систему «Електронний суд»	Особисто в канцелярію, на особистому прийомі, поштою, електронною поштою, шляхом заповнення електронної форми на сайті Омбудсмена
Фінансові витрати		
Безкоштовно	Судовий збір (0,4-1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб за одну немайнову вимогу)	Безкоштовно

Примітка: [38]

До 2009 року практика Суду йшла шляхом відмови у визнанні права особи на доступ до інформації, в тому числі і про себе (наприклад, «Леандер проти Швеції», «Гаскін проти Великобританії»). Перші кроки до визнання цього права були зроблені в 2006 році у справі «Співдружність матерів південної Чехії проти Чеської республіки», в якій ЄСПЛ зазначив, що незважаючи на те, що зі статті 10 важко вивести загальне право на доступ до

адміністративних документів, однак відмова заявникові в наданні документів, які стосуються діяльності атомної електростанції, має розглядатися як неправомірне втручання в його право на отримання інформації. Показовим є рішення, винесене Судом 26 березня 2020 року у справі «Центру демократії та верховенства права проти України», де ЄСПЛ констатував порушення статті 10 Конвенції.

Інститут Медіа Права (нині – ЦЕДЕМ) в той період звернувся до суду через не надання Центральною виборчою комісією копій автобіографій кандидатів у народні депутати. Серед них є доволі популярні нині прізвища - Віталій Кличко, Юлія Тимошенко, Олег Ляшко, Арсені Яценюк, Ганна Гопко та Юрій Бойко. Ці особи – очільники виборчих списків 6 політичних сил, котрі перемогли на виборах народних обранців у 2014 році. Тоді ЦВК не надало копій відповідних документів на запит, пославшись на конфіденційність. Судова тяганина була довгою, зокрема, було подолано три інстанції у вітчизняних судах та втрапило на розгляд до Європейського суду з прав людини. Тоді, до речі, представники Феміди і згадали рішення «Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary». Врешті, було постановлено, що так, інформація таки містила особисті дані, які вказували на професійні здобутки та освіту політиків, але розголошення цієї інформації не стало б більшим приводом для обговорення, аніж те, на яке вони сподівалися, беручи участь у виборах на відповідні посади. Себто, знову, публічність особи, зумовлена її високим статусом, тут відіграє ключову роль, де суспільний інтерес переважає над приватним.

Як зазначив Суд: «стосовно інформації, що стосується освіти та трудової діяльності кандидатів, національні суди не провели належного балансування, порівнюючи шкоду, яку будь-яке розкриття може завдати інтересу політиків у нерозголошенні інформації, з наслідками для ефективного здійснення свободи вираження поглядів організації-заявника. Вони, очевидно, намагалися врахувати останній аспект, зробивши висновок, що не було необхідності розкриття інформації з точки зору ефективного

здійснення виборчих прав. Однак не було спроб оцінити попередній аспект балансування: ступінь потенційного шкідливого впливу на конфіденційність політиків». Підсумовуючи, зазначимо, що Європейський суд з прав людини визнав порушення Україною статті 10 Конвенції через рішення відмовити організації-заявнику в доступі до інформації про освіту та трудову діяльність політичних лідерів, що міститься в їхніх автобіографіях, поданих до виборчих органів [38].

Детальніше про баланс права на приватність і права на доступ до інформації ми розповімо у наступному розділі. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що подібні механізми взаємодії журналістів із органами державної влади більш затребувати у випадках журналістських розслідувань, коли ситуація стосується неприємних питань, потрібний обсяг інформації є значним, отримати усно відповідні данні не є можливим. Проте, слід врахувати, що будь-яке оскарження затягується в часі, навіть якщо воно подане в найкоротші строки.

### **2.3. Баланс права на приватність і права на доступ до інформації**

Свобода – це основоположне право людини та кожного громадянина. У суспільстві уже давно є сталим вираз, що свобода одного завершується там, де починається свобода іншого. А як щодо журналістики? Здійснення своєї фахової діяльності, збір та поширення інформації, викриття недоброчесних осіб та возвеличення тих, що вчиняються надзвичайні добрі або прогресивні вчинки – усе це право журналіста, проте воно не можливе без втручання у певну частину життя тієї чи іншої особи. До того ж, свобода невідривна від творчості, так і творчість можливе лише за умови повноцінної свободи. Ми уже розглянули, що журналісти мають як права, так і обмеження. А тепер з'ясуємо де ж існує баланс на свободу журналістської діяльності та право особи не потрапляти в поле зору медійників.

При цьому слід чітко уявляти, що абсолютна свобода людської діяльності неможлива. Людина завжди обмежена:

- законами природи,
- законами суспільства, що діють незалежно від суб'єкта,
- мірою власного суб'єктивного пізнання цих законів [17, с. 182].

З часу ухвалення законів України «Про доступ до публічної інформації» та «Про захист персональних даних» у багатьох склалося враження, що ці Закони суперечать один одному. Посилюється проблема і тим, що розпорядники інформації і українські суди формують неоднозначну практику із вирішення цієї колізії. Необхідно пам'ятати, що кожна особа, незважаючи на публічний статус і державні посади, має право на особисте життя. Ця логіка прослідковується навіть в положеннях, що вимагають оприлюднення певних видів інформації. Наприклад, Закон України «Про запобігання корупції» вимагає від службовця подавати декларацію, у т.ч. про членів родини, однак під час оприлюднення з неї вилучаються дані, які є надмірними (наприклад, номер паспорту чи адреса квартири). Однак, якщо журналістам стане відомо, що певний службовець є власником машини чи квартири, які не відповідають його задекларованим доходам та статкам, то така інформація може бути оприлюднена, оскільки в цьому випадку право суспільства знати переважає над правом особи приховувати інформацію [38].

Відповідно до згаданої Резолюції у журналістиці інформація та міркування мають поважати презумпцію невинуватості, зокрема, коли ідеться про справи, що перебувають у провадженні, й утримуватися від проголошення рішень. Слід також поважати право людини на приватне життя. Особи, які перебувають на державній службі, мають право на захист свого приватного життя, за винятком випадків, коли воно може впливати на публічне життя. Той факт, що людина обіймає державну посаду, не позбавляє її права на повагу до її приватного життя (пункт 23) [2, с. 31-32].

Вищий адміністративний суд України теж висловив свою позицію щодо інформації про публічних осіб. У Постанові Пленуму ВАСУ № 10 від 29.10.2016 р. зазначено: якщо інформація стосується публічного діяча або особи, яка претендує на зайняття публічної посади, то це додатковий

аргумент на користь розкриття інформації. Така інформація може бути обмежена в доступі лише через серйозні обставини та високу ймовірність завдання істотної шкоди. Публічними діячами у цьому контексті можуть вважатись особи, які обіймають посади публічної служби (посади в державних органах, органах місцевого самоврядування) або користуються державними ресурсами, а також усі ті, хто відіграє певну роль у суспільному житті (у галузі політики, економіки, мистецтва, соціальной сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі). Чим вищою є посада публічної служби, яку займає особа або на яку претендує особа, тим меншою є можливість обмеження доступу до інформації про неї. У статті 32 Конституції передбачено, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Зверніть увагу, не просто «інформації про фізичну особу», а «конфіденційної інформації». Вже з цього випливає, що інформація про фізичну особу може бути конфіденційною і неконфіденційною, а також що не вся інформація про особу автоматично є конфіденційною. А тому, твердження про те, що будь-яка інформація про особу є конфіденційною, не відповідає дійсності [38].

Не слід плутати приватність із цензурою. Під цензурою розуміється систематичний контроль за діяльністю журналістики та книговидання шляхом конституційних, судових, адміністративних, фінансових або чисто фізичних заходів, що провадяться владою або за її рекомендацією. Сьогодні в суспільній свідомості усталилася однозначна думка: наявність цензури – перша ознака тоталітарного політичного режиму, відсутність цензури – ознака демократичного способу організації суспільства. У всіх розвинутих країнах світу цензура законодавчо заборонена, а конфлікти з пресою громадяни та установи (в тому числі й органи влади) розв'язують лише в судовому порядку [17, с. 186-187].

Наприклад, розголошення у ЗМІ даних про підозрюваних у вчиненні правопорушень під час досудового розслідування передбачає формування громадської думки про підозрювану особу наперед, таким чином порушуючи презумпцію невинуватості передбачену в Україні законодавчо. Хоча спеціалізовані ЗМІ, такі як, наприклад, «Магнолія ТВ», а також низка популярних ресурсів не розголошують інформацію про підозрюваних, які вчинили правопорушення, у ході досудового розслідування, що може заздальгідь сформуванню громадську думку про особу, якщо це не становить суспільного інтересу, висвітлення зазначеної інформації у деяких вітчизняних медіа широкої спеціалізації подекуди може порушувати презумпції невинуватості особи, якщо це не становить суспільного інтересу. Доволі поширеною є практика 21 розголошення імен посадовців та їх родичів, підозрюваних у скоєнні правопорушень. Проте, такі розголошення найчастіше становлять суспільний інтерес, а отже не протирічать Рекомендаціям щодо захисту приватності у роботі засобів масової інформації і забезпечують принцип гласності правосуддя [6, с. 20-21].

Тому, спілкуючись з уповноваженим представником поліції або надсилаючи до органів поліції запит на доступ до публічної інформації, важливо враховувати, що отримана інформація може бути неповною, оскільки уникатиме порушення Кримінального процесуального кодексу України, зокрема:

- порушення презумпції невинуватості особи (стаття 17);
- втручання у приватне (особисте) життя особи (в тому числі, порушення таємниці стану здоров'я, права на поширення фото, відео тощо) (стаття 15);
- розголошення таємниці досудового слідства (стаття 222) [2, с. 97-98].

Заборона на розголошення імені припиняє свою дію з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком, якщо говорити про це у контексті кримінально-процесуального кодексу. Тобто з моменту, коли вина підсудного у вчиненні злочину доведена. Важливо пам'ятати, що закриття

справи чи постанова виправдувального вироку – не знімають цієї заборони. Ще один важливий момент – вирок суду повинен набрати чинності. Тобто навіть якщо вирок проголошено у суді першої інстанції, заборона на розголошення імені, продовжує діяти, поки вирок не набере чинності [49].

Отже, виходячи з вищенаведеного розуміємо, що, переважно, журналісти більш вільні у вираженні своїх думок, аніж публічні особи у збереженні конфіденційної інформації. Тут слід зазначити, що чим вищий статус особи та її популярність у суспільстві, тим більший інтерес вона викликає та має вплив на громадськість і громадську думку. Але не слід забувати, що доведення права на свободу преси та вираження думки може потягнути за собою судову тяганину, до того ж, суд буде зважувати суспільну значущість наданої інформації, суспільний інтерес та завдання шкоди такою інформацією певним особам.

## **Висновки до розділу 2**

Проведене дослідження щодо визначення етичних норм взаємодії мас-медіа із органами державної влади несе вагоме інформаційне навантаження і дозволяє зробити такі висновки:

1. Журналісти, як представники засобів масової інформації, під час взаємодії із органами влади та місцевого самоврядування, мають дотримуватися двох основних аспектів – незалежності журналістської діяльності (відкрите про розкриття інформації за відсутності впливу зі сторони владних інституцій), інформація має бути перевіреною, не включати перекручувань та упередженого ставлення.

2. Важливим під час роботи в галузі журналіста є зовнішній вплив медійника. Адже, відповідний вигляд створює певне враження та показує, наскільки людина розуміється на місці й обставинах, у яких знаходиться. Тому, переважна більшість журналістів віддають перевагу класичному діловому стилю, аби виглядати серйозно. Саме діловий зовнішній вигляд має бути основним під час взаємодії із представниками державної влади.

3. Таємні розслідування журналістів і досі залишаються, так би мовити, «на межі» журналістської етики, гонитви за сенсацією та пошуком об'єктивної істини. Слід пам'ятати, що для здійснення прихованої зйомки та, тим більшого, використання її у журналістських матеріалах має бути виправданим, обумовленим специфікою теми, відсутність реальної альтернативи здобути відповідну інформацію у загальноприйнятій спосіб.

4. Кожен громадянин та журналіст, зокрема, має право оскаржувати відповідь на інформацію у випадку, якщо вважає відмову неправомірною, або сама відповідь, на думку запитувача, не є повною або правомірною. Оскарження відбувається відповідно до ч. 2 ст. 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

5. Цензура в Україні є забороненою згідно із Конституцією України, тому журналістська творча свобода є невід'ємною складовою здійснення працівниками засобів масової інформації своїх повноважень. Проте, серед такої свободи все-таки існують обмежуючі фактори, які мають вплив на кожен професію: закони природи, закони суспільства, що діють незалежно від суб'єкта, міра власного суб'єктивного пізнання цих законів.



## РОЗДІЛ 3

### ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЖУРНАЛІСТІВ ТА ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

#### **3.1. Види надзвичайних ситуацій**

Надзвичайна ситуація — порушення нормальних умов життя і діяльності людей на окремій території чи об'єкті, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншою небезпечною подією, яке призвело (або може призвести) до неможливості проживання населення на території чи об'єкті, ведення там господарської діяльності, може викликати загибель людей та (або) призвести до значних матеріальних втрат.

Далі ми перерахуємо основні ознаки надзвичайної ситуації:

- загибель людей або наявність такої загрози або суттєве погіршення умов життєдіяльності;
- матеріальні та економічні втрати;
- суттєве погіршення екологічної рівноваги;
- істотне зниження рівня якісного стану довкілля.

До причин, які спричиняють надзвичайні ситуації, належать:

- стихійні явища, особливо небезпечні інфекції;
- вплив зовнішніх природних чинників, які призводять до старіння або корозії матеріалів конструкцій, споруд, зниження їх фізико-механічних показників;
- проектно-виробничі дефекти споруд (помилки під час проведення пошукових робіт та проектування, неякісне виконання будівельних робіт, низька якість будівельних матеріалів та конструкцій, порушення технології виготовлення та будівництва);

- дія технологічних процесів промислового виробництва на матеріали споруд (навантаження, швидкість, високі температури, вібрації, дія окиснювачів);
- порушення правил експлуатації споруд та технологічних процесів (вибухи котлів, хімічних речовин, вугільного пилу та метану в шахтах тощо);
- порушення правил техніки безпеки під час проведення робіт та технологічних процесів;
- помилки, пов'язані з системою відбору керівних кадрів, низьким рівнем фахової підготовки працівників і спеціалістів, їх некомпетентністю, недосконалістю законодавчої бази та її застосування;
- інші причини або непередбачені взаємодії ряду причин.

Прийнято класифікувати надзвичайні ситуації за такими ознаками (рис. 3.1): у сфері виникнення (за походженням), за масштабом можливих наслідків, за галузевою ознакою (за типом) [12, с. 8].

Надзвичайна ситуація має, щонайменше дві окреслені стадії. Активний учасник популярного громадського руху «виживальників» Данило Андреев стверджує, що такими стадіями є:

- пікова стадія, коли власне відбувається надзвичайна ситуація;
- наступна, подальша, тобто та, яка триває до остаточної ліквідації наслідків надзвичайної ситуації або хоча б до моменту усунення загрози життю і здоров'ю людей.

Пікова стадія у часовому вимірі збігається із вибухом, землетрусом, затопленням тощо. Вона є значно менш тривалою, ніж наступна, подальша. Остання, як відомо, може тривати у різних формах активності навіть роками і десятиліттями.

Як приклад, можемо навести Чорнобильську катастрофу, про яку ще роками опісля її здійснення говорили вчені усього світу, проводили

дослідження, журналісти намагалися проводити розслідування, що стало більш можливим після розпаду Радянського Союзу та розкриття архівів.



Рис. 3.1. Класифікацій надзвичайних ситуацій на території України [12, с. 9]

Отож, як бачимо, надзвичайні ситуації класифікують за трьома ознаками: у сфері виникнення (за походженням), за масштабом можливих наслідків, за галузевою ознакою (за типом). Ця класифікація є доволі точною та аргументованою, і кожен підвид надзвичайної ситуації має свої особливості під час їх ліквідації та висвітлення журналістами. Є надзвичайні ситуації, які, наприклад, не можна побачити неозброєним оком або ж відчутти, а буває і навпаки, що масштаби інциденту змушують працювати на місці події не одну знімальну групу. Зрештою, якщо дії ліквідаторів лиха, зазвичай, мають жорсткі правила, то журналістам, переважно, слід діяти на інтуїтивному рівні з урахування особливостей своєї діяльності.

### **3.2. Загальні аспекти висвітлення надзвичайних ситуацій тележурналістами та співпраця із органами державної влади й місцевого самоврядування в процесі такої діяльності**

Для журналістів дві стадії розвитку надзвичайної ситуації дають різний інформаційний привід, а відтак неоднакову інтенсивність публіцистичних виступів. Пікову стадію журналісти висвітлюють значно інтенсивніше, подеколи навіть у режимі онлайн. Друга стадія не так стрімко розвивається. Вона значно довша у часі.

Щодо формату журналістських виступів, то першу стадію висвітлюють головню в інформаційному форматі із вкрапленням коментарів експертів та державних чиновників чи інших посадових осіб, а другу стадію висвітлюють в інформаційно-аналітичних, оглядових і проблемно-тематичних публікаціях та в ефірних виступах з вираженим акцентом на аналізі, панорамності і глибині висвітлення проблеми. Другу стадію доцільно ще називати «ліквідаційною». Об'єктом уваги журналістів на цій стадії є інтенсивність відновлювальних робіт, їх якість та інженерні рішення, надання медичної та психологічної допомоги потерпілим, розміри та порядок виплати соціальної допомоги, раціональність використання державних коштів та матеріальної допомоги, яка надійшла від фізичних та юридичних осіб, а також від Червоного Хреста, від інших держав чи міжнародних фондів [22, с. 226].

Складовою «права бути присутнім», яку журналісти часто сприймають занадто фанатично — є гарантії про які йдеться в пункті 7 частини 2 статті 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» та частині 4 статті 25 Закону України «Про інформацію». Вони практично ідентично виписані, але ми наведемо норму із останнього закону, оскільки вона є більш загальною, такою, що поширюється на всіх журналістів: «Після пред'явлення документа, що засвідчує його професійну належність, працівник засобу масової інформації має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій, крім випадків, передбачених законом». Єдиний коментар і

порада для журналістів щодо цієї норми. Не треба її сприймати, як пропуск безпосередньо до епіцентру подій в будь-яких випадках [1, с. 52-53].

Вимоги до відеоряду під час висвітлення військових дій досить суворі. При цьому самоцензура журналістів має пріоритетне значення. Так, сцени насильства й трупи не показують без достатніх на це підстав. Телемережі уникають демонструвати гнітючі наслідки перестрілок або нещастя. Людські жертви, знівечені тіла сильно впливають на аудиторію, в якій можуть бути діти. Жорсткі обмеження на показ і демонстрацію насильства мають під собою серйозні підстави, оскільки не допускають зниження порогу чутливості аудиторії, десенсибілізації [28, с. 53].

Проте, є й більш суперечливі приклади. Зокрема, під час пандемії коронавірусу, у представників ЗМІ в Україні виникли значні питання з акредитацією на різноманітні заходи. Зокрема, шість міських рад з 16 заборонили громадянам відвідувати сесії: Київ, Краматорськ, Рівне, Херсон, Хмельницький і Львів. Крім того, три міста заборонили бути присутніми журналістам: Київ, Хмельницький та Львів, хоча за статтею 38 Закону «Про телебачення і радіомовлення» та статтею 26 Закону «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» передбачено, що при пред'явленні посвідчення журналісти мають право перебувати в районах стихійного лиха і катастроф, в місцях аварій, масових безпорядків, на мітингах, зборах, демонстраціях та інших масових заходах, на територіях, де оголошено надзвичайний стан.

При цьому лише у Краматорську рішення про недопуск громадян ухвалила міська рада, тоді як у Києві, Херсоні, Полтаві заборона була ухвалена одноосібно міськими головами, а у Львові – рішенням міської комісії з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій. Зазначимо, що відповідно до п. 17 статті 46 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», сесії ради проводяться гласно із забезпеченням права кожного бути присутнім на них [45].

Так само наприклад, у деяких містах, зокрема, у Хмельницькому не акредитували висвітлювати візит президента України Володимира Зеленського. У Хмельницькій облдержадміністрації сказали, що на подію акредитували лише представників місцевих каналів, іншим – пообіцяли надати відеоматеріали. Юрист Інституту масової інформації Алі Сафаров розповів, що журналістів дійсно могли би не допустити через карантин, однак більша частина цих обмежень не діє від 22 травня. Крім того, обмеження для журналістів мали би бути встановлені виключно певним розпорядчим документом. «Має бути, наприклад, рішення Хмельницької міської ради про те, що у зв'язку з карантинними заходами є обмеження для журналістів. Якщо такого документу немає, то це означає, що правових підстав вибірково застосовувати акредитацію у посадовців не було», – сказав він, додавши, що вибіркова акредитація має ознаки щонайменше перешкоджання професійній діяльності журналістів [53].

Отож висвітлення катастрофи може мати кільканадцять аспектів. Одним із визначальних серед них є вчасна і вичерпна відповідь журналістів у матеріалах на запитання «якими є масштаби стихійного чи техногенного лиха і які його ймовірні наслідки?». Це першочергове завдання журналісти з'ясовують передусім. Якомога оперативніша відповідь на нього є потребою часу, інформаційним запитом аудиторії всіх видів ЗМІ. Перше інформування про надзвичайну подію журналісти подають у формі хронікального або розширеного інформаційного повідомлення у класичному, звичному форматі: що? де? коли? чому? відбулося. Очевидно, що отримана гарячими слідами й оперативно подана в ефір перша фактологічна інформація у наступних випусках та повідомленнях ще не раз буде уточнюватися, прискіпливо аналізуватися, зіставлятися. Частина медійників буде приймати її як істину, інша ж, навпаки, згодом частково заперечуватиме вже у публіцистичних чи інформаційно-аналітичних повідомленнях. Час і критично-аналітичний підхід до отриманих від офіційних чи інших компетентних джерел фактів окреслить їх, відкине суб'єктивно-оцінні

міркування носіїв фактологічного матеріалу й визначить реальні масштаби і наслідки події, що сколихнула регіон, країну чи світ. Іншим, не менш важливим, але все-таки вторинним аспектом, є встановлення у журналістських публікаціях причиново-наслідкових чинників виникнення надзвичайної ситуації [22, с. 223-224].

Окремим видом є критичні матеріали, їх же можуть називати гостровикривальними, що викривають неналежні дії певних посадових осіб, чиновників, керівників компаній, публічних осіб, урядовців. Довгі та змістовні журналістській розслідування можуть виявити факти втаємничення, приховування інформації про реальний стан речей, масштаби надзвичайної ситуації, причини, наслідки. Зазвичай, ці дії вчиняються для того, аби приховати службову недбалість або з корисливих мотивів. Такі матеріали дозволяють громадськості дізнаватися правду та встановлювати суспільну справедливість, а також діють як превентивний метод відповідних вчинків. Журналісти викривають та вказують на ознаки правди та напівправди, називають осіб, які своїми діями чи бездіяльністю їх допустили. Проте, слід зважати на презумпцію невинуватості та враховувати судові справи. Тому, подібні матеріали притаманні уже для другої хвилі, що відбувається з часом, коли емоційне потрясіння вгасає і надзвичайну ситуацію можна побачити із різних точок зору, під різним кутом.

У випадку із Чорнобильською катастрофою логічним є акцент на тому, якою була доцільність у столиці республіки проводити першотравневі псевдосвяткові демонстрації при такому загрозливому для здоров'я людей радіаційному забрудненні [22, с. 225-226].

Загальні рекомендації дій журналістів у надзвичайних ситуаціях продиктовані принципами журналістики як такої, етичними й моральними нормами, а також законодавством. Проте, кожна надзвичайна ситуація унікальна і єдиної чіткої системи не існує. Кожен журналіст має діяти із позиції «не нашкодь» та «не заважай», адже від його дій чи бездіяльності може залежати життя людей. Для тележурналіста слід пам'ятати, що не весь

відзнятий матеріал можна показувати на телебаченні, існують фрагменти, які слід «заблюрити», або взагалі вирізати, адже вони можуть шокувати глядача.

Проте, слід пам'ятати і основні принципи журналістики. У своєму матеріалі фаховий інформаційник має дати глядачу зрозуміти що сталося, де, коли, з яких причин та що відбувається наразі. Якщо ж наразі цю інформацію отримати не вдалося, у сюжеті слід пояснити, з яких причин.

### **3.3. Проблематика висвітлення терористичних актів тележурналістами**

#### **3.3.1. Загальні рекомендації тележурналістам стосовно висвітлення терористичних актів**

Особливістю сучасного тероризму є активне використання інформаційно-психологічного впливу як важливого елементу маніпуляції свідомістю і поведінкою людей з використанням можливостей глобальних комунікацій. Дії терористів спрямовані не тільки на спричинення матеріальної шкоди, загрози життю і здоров'ю людей, а й на формування інформаційно-психологічного шоку, вплив якого на великі маси людей створює сприятливу обстановку для досягнення терористами своїх цілей.

Дійсно, ЗМІ, прагнучі опанувати аудиторію задля підвищення власних рейтингів, отримання фінансових здобутків, часто демонструють сцени насильства над людьми. Для того щоб було цікаво читачам, глядачам чи слухачам ЗМІ готові надати свої газетні полоси, час і ефір кому завгодно. Крім цього, ЗМІ може ставати джерелом інформації, що сприяє зміцненню позицій терористів, ускладнює дії співробітників суб'єктів боротьби з тероризмом, а також створює додаткові загрози життю і здоров'ю заручників. Демонстрація катастрофічних результатів терактів через ЗМІ значно посилює ефективність самих актів насильства; галас, що роздмухується в деяких ЗМІ щодо даних подій, повтори одних і тих самих жахливих епізодів об'єктивно сприяють досягненню цілей тероризму: залякуванню населення і влади та



прийняттю відповідними посадовими особами і державними органами необхідних терористам рішень [13, с. 88].

Сьогодні на підставі аналізу діяльності ЗМІ у плані вільного висвітлення терористичних актів виділяють такі варіанти негативного інформаційного впливу:

- можливий вплив інтерв'ю з терористами на проведення переговорів;
- небезпека свого роду звеличування злочинців та їхніх дій;
- постійне розсекречення розміщення, чисельності, оснащення поліції, правоохоронних органів, що намагаються вирішити інцидент; посилення безладу і можливе наслідування терористам;
- створення нервової обстановки і загрози життю заручників під час переговорів (через розкриття тактичної інформації);
- занепокоєність громадськості, що починає чинити тиск на владу з метою досягнення якнайшвидшого вирішення конфлікту, незважаючи на інтереси правосуддя тощо [13, с. 89].

Беручи до уваги принципи конфіденційності і поваги до людської гідності жертв терористичних актів і їхніх родин, Асамблея наголошує на важливості повноцінного інформування громадськості про терористичні акти, особливо про страждання, спричинені такими актами, а також соціально-культурний і політичний контекст таких актів. Усвідомлене обговорення громадськістю конкретних актів тероризму може призвести до формування належної політичної відповіді на них і перешкодити іншим приєднатися до терористичних груп [36, с. 13-14].

Найперше слід звернутися до Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Так, у цьому Законі, у статті 17 передбачені певні особливості та вимоги до інформування громадськості про терористичний акт, зокрема забороняється поширення через засоби масової інформації або в інший спосіб інформації, яка:

- розкриває спеціальні технічні прийоми і тактику проведення антитерористичної операції;

- може ускладнити проведення антитерористичної операції і (або) створити загрозу життю та здоров'ю заручників та інших людей, які знаходяться в районі проведення зазначеної операції або за його межами;
- має на меті пропаганду або виправдання тероризму,
- містить висловлювання осіб, які чинять опір чи закликають до опору проведення антитерористичної операції;
- містить дані про предмети та речовини, які безпосередньо можуть бути використані для вчинення актів технологічного тероризму; 📱
- розкриває дані про персональний склад співробітників спеціальних підрозділів та членів оперативного штабу, які беруть участь у проведенні антитерористичної операції, а також про осіб, які сприяють проведенню зазначеної операції [39, с. 91-92].

Особливо важливу роль під час висвітлення надзвичайних ситуацій відіграють представники прес-служб органів державної влади місцевого самоврядування та правоохоронних органів (прес-секретарі, речники). Оскільки настання надзвичайної ситуації передбачити неможливо, фаховому журналісту слід заздалегідь володіти відповідною базою контактів. Це зекономить час на місці події, допоможе оперативно отримати достовірну інформацію, а також саме відповідна людина скоординує та визначить місце розташування преси для ефективного здійснення своєї діяльності як представниками медіа, так і правоохоронцями.

Аналітичний матеріал каналу «Телебачення Торонто» [62] має підзаголовок «Журналісти VS Теракт» і має назву «Як не допомогти терористу?». Цей сюжет – це медіакритика подій, що відбувалися у Луцьку. Вони зазначають, що під час теракту в інформаційному просторі відбувається «суцільний хаос». Це означає породження чуток та пліток, посилення на недостовірні джерела, неперевірка інформації, здогадки, емоційність, конспірологія та фейки. Тому завжди слід шукати першоджерело, не аналізувати та не піддавати критичним судженням вимоги терориста, а також

ні в якому разі не анонсувати підготовку до штурму та не вести трансляцію онлайн. Все це необхідне для того, аби сам терорист не довідався про щось першим. Слід пам'ятати, що вони теж мають доступ до мережі, як це було і у Луцьку.

Ще одне складне питання – чи варто поширювати вимоги терориста? Наприклад, знову ж таки у випадку теракту у Луцьку, вимоги у терориста були дивні, але не закликали до насильства чи незаконних дій. Проте, якби вимоги терориста носили б такий характер, їх поширювати не слід, адже це може призвести до масових заворушень.

Окрім того, журналістам не рекомендується ініціювати інтерв'ю з терористами і в жодному разі не вмикати їх у прямий ефір - навіть, якщо такі інтерв'ю є, вони мають бути у записі, адже під час розмови може трапитись щось неочікуване. Так, наприклад, журналісти можуть роздратувати терориста, тому перемовини ведуть фахівці. Журналіст не має поширювати ідей та поглядів терориста, тому що це може романтизувати його образ. У випадку якщо терорист сам проводить інтернет-трансляцію, поширювати її теж не можна з тих самих причин.

У міжнародній практиці вже сформовані етичні норми поведінки журналістів при висвітленні терористичного акту. Зокрема, ЗМІ запропоновано не висвітлювати конкретні вимоги терористів, повідомлення про перебування чи будь-які інші тактичні переміщення правоохоронних органів. У США поліція рекомендує не допускати під час ефіру будь-яких припущень чи версій, запобігати описанню стану жертв і настроїв терористів, дрібниць біографії останніх, які можуть викликати емоційне забарвлення населення. Досвід зарубіжних країн переконує, що ЗМІ не повинні виступати посередниками між владою і терористами, тим більше не можна надавати останнім ефір, навіть у випадку, коли злочинці обіцяють звільнити частину заручників. Виникає питання, чи є достатнім обмеження діяльності журналістів при висвітленні терористичних проявів у ЗМІ соціальними чи моральними нормами? Оскільки запитання риторичне, відповідь

є очевидною: моральні та етичні норми не можуть повною мірою забезпечити охорону від негативного інформаційного впливу ЗМІ у таких випадках [13, с. 90].

Привернути суспільну увагу зазвичай дуже важливо для нападників. І дедалі частіше вони самі транслюють свої злочини у соцмережах. Здебільшого, наприклад, німецькі видання дотримуються бойкоту злочинців і не використовують викладені ними відео. Коли німецький таблоїд Bild на своїй сторінці в інтернеті виклав фрагменти відео теракту у новозеландському Крайстчерчі, відтворюючи його драматургію, включно з фрагментом, як терорист заряджає зброю, Рада преси виступила з доганою на адресу Bild за порушення етичних стандартів. Це, тим не менше, не завадило таблоїду так само викласти у себе на сайті фрагменти відео нападу в німецькому місті Галле кількома місяцями пізніше. Тим часом німецьке суспільство стає дедалі критичнішим до того, що варто показувати у випадку нападу, зокрема теракту, масового вбивства або утримання заручників. Дедалі більше ЗМІ відмовляються навіть показувати обличчя злочинців, закриваючи його пікселями (рис. 3.2) [52].



Рис. 3.2. Фото злочинців німецькі ЗМІ часто показують з розмитим обличчям [52]

Тим не менше, у Раді преси вважають, що журналісти все ж мають розповідати про те, ким були злочинці і якою була мотивація злочинів, не стаючи при цьому їхнім рупором. «Суспільство має виправданий інтерес дізнатися бекграунд, який підштовхнув людину до злочину. За цим можуть ховатися, наприклад, соціальні проблеми. Однак у кожному випадку треба зважувати обставини окремо», - каже Соня Фолькманн-Шлук. Етичні норми, за її словами, не є сталою величиною і можуть змінюватися, так само як змінюється суспільство. Однак головний принцип у висвітленні терактів і злочинів з утриманням заручників залишається незмінним: не підігравати злочинцям і не робити їм додатковий піар [52].

Матеріали репортажу ніколи не повинні бути зосереджені на трупах або стражданні поранених. Подібні сцени варто використовувати тільки в разі потреби забезпечити розуміння важливості інформації публікою. Необхідна розбірливість при показі місць скоєння насильства, і якщо такі сцени є, вони не повинні бути затягнутими. Особисте горе може іноді стати темою програми, але воно не має перетворюватися на матеріал для досягнення сенсаційного ефекту, до того ж потрібно поважати право на приватне життя. Звісно, трапляються випадки, коли приймають рішення про необхідність використовувати шокуючі матеріали, але воно має бути виваженим. Коли такий матеріал може викликати обурення або неприйняття в частини аудиторії, мовник повинен завчасно зробити відповідне застереження про те, що матеріал може викликати хворобливу реакцію в деяких глядачів чи слухачів. В ідеалі кореспондент під час масових заворушень має стояти над бійкою, тобто подавати максимально об'єктивну та збалансовану інформацію, не нав'язуючи своїх оцінок. Усі важливі факти потрібно доводити до відома громади, проте не можна виривати їх із контексту. У разі заворушень журналіст має виконувати всі законні вимоги влади, однак повідомляти про ці вимоги, якщо вони заважають йому збирати інформацію. Висвітлення акцій із захоплення заручників, дій терористів, бунтів і масових заворушень накладає велику відповідальність на працівника

ЗМІ. Журналісти повинні гарантувати, що їх діяльність не створить додаткової небезпеки для життя заручників, і не буде перешкоджати зусиллям влади з їх звільнення. У тривалих інцидентах за наявності заручників телевізійникам не треба розмірковувати про те, що трапалося або що може трапитися. Кореспонденти та операторська група повинні дотримуватися порад поліції, щоб не ускладнити ситуацію [20, с. 115-117].

Як висновок, зазначимо, що аспект висвітлення терористичних атак важливий в плані розуміння співпраці журналістів із органами державної влади та місцевого самоврядування, адже ці приклади конкретно показують, що будь-які припущення та відхилення від офіційної позиції можуть мати руйнівні наслідки. Уже після того, як певна ситуація сталася, журналісти можуть робити розгорнуті аналітичні матеріали із експертами та аналізувати що сталася, навіщо, чи вірно діяли органи влади, проте під час надзвичайних ситуацій і терору зокрема, слід діяти в чітко визначених межах та у конкретний спосіб – задля безпеки інших та власної.

Журналіст має вміти чітко розпізнати де є «погоня за сенсацією», а де – «захист суспільних інтересів». Працівники медіа мають висвітлювати теракти, адже це – надзвичайні події, і від них залежить безпека людей. Навіть у випадку з Луцьким інцидентом журналісти не могли не повідомити, що подібне відбувається, адже це сталось у самому центрі міста. До того ж, це слугує додатковим попередженням, аби містяни без зайвої нагоди не навідувалися до місця, що наразі може бути небезпечним. В Україні, на щастя, не відбувається багато територистичних актів, але від цього кожен інцидент стає лише більш шокуючим. Журналіст має розуміти, які ідеї та вислови слід поширювати, а які – ні; що варто демонструвати на екрані, а що може шокувати та нашкодити, чиї імена варто повідомляти, а коли це немає значення. Пошук цих балансів важливий не лише задля збереження етичних і моральних норм, а й для усвідомлення тієї соціальної ролі, яку виконує представник медіа.

### **3.3.2. Роль журналістів під час терористичного акту із захопленням заручників у Луцьку 21 липня 2020 року**

Тероризм відносить до надзвичайних ситуацій соціально-політичного характеру, адже стосується певної соціальної групи осіб та, переважно, має політичний підтекст, а його ліквідація передбачає ґрунтовну роботу правоохоронців, спецслужб та органів державної влади. Самі надзвичайні ситуації соціально-політичного характеру поділяють на: здійснення або реальна загроза терористичного акту, викрадення або спроба викрадення чи знищення суден, захоплення заручників, встановлення вибухових пристроїв у громадських місцях, викрадення або захоплення зброї, виявлення застарілих боєприпасів. Цей перелік не є вичерпним [22, с. 11].

Парламентська асамблея Ради Європи вважає, що тероризм не повинен підривати важливість свободи слова та інформації у ЗМІ як однієї з найголовніших засад демократичного суспільства. Ця свобода несе із собою право громадськості на поінформованість щодо питань суспільного значення, зокрема про терористичні акти і загрози, а також про реакцію держави та міжнародних організацій у відповідь на ці загрози й акти. Асамблея вважає, що громадськість і ЗМІ повинні знати про той факт, що терористи діють з розрахунком на громадську думку і використовують ЗМІ для того, щоб досягти максимально можливого впливу. Це тим більше важливо, оскільки терористи навчилися використовувати інформаційні технології для розповсюдження власних аудіовізуальних записів, електронних повідомлень чи веб-сайтів в Інтернеті, що вимагає відповідної реакції з боку держав і ЗМІ [36, с. 13].

У цій роботі ми проаналізуємо дії українських медіа та телевізійних журналістів, зокрема, під час захоплення заручників у Луцьку 21 липня 2020 року. Близько пів на десяту ранку 21 липня, у Луцьку, в центрі міста, на Театральному майдані, озброєний невідомий взяв у заручники пасажирів рейсового автобуса Берестечко-Красилівка. Нападник сам повідомив поліції про захоплення і заявив, що у нього є автоматична зброя та гранати [35]. Уже

близько 11:12 про подію стало відомо журналістам, про це почали писати інтернет-видання. Чоловік, який захопив в заручники людей в автобусі, називає себе Максимом Плохим. У твітері під таким ім'ям є сторінка створена 12 липня цього року. Там оприлюднені вимоги, за яких нібито будуть звільнені заручники у Луцьку. Зокрема, на рис 3.3 зображене місце здійснення терористичного акту, його епіцентр – автобус із заручниками.



Рис. 3.3. Автобус, в якому тримали заручників [35]

У дописі йдеться про вимогу до голів Конституційного суду і Верховного, Вищої ради правосуддя, генерального прокурора, міністра юстиції, директора Кримінально-виконавчої служби, прем'єр-міністра, спікера Верховної Ради, міністра оборони, голови СБУ, очільників найбільших в Україні церков та релігійних громад, а також до міністра внутрішніх справ Арсена Авакова, п'ятого президента України Петра Порошенка, бізнесменів Ріната Ахметова, Ігоря Коломойського, Віктора Пінчука, народного депутата Віктора Медведчука опублікувати у мережі



«Ютуб» відеозвернення з одним і тим самим текстом: «Я – терорист в законі». Також допис вимагав від президента Володимира Зеленського закликати, також через ютуб, усіх дивитися фільм «Земляни» 2005 року (документальна стрічка природоохоронної тематики).

Події розгорталися вдень і тривали до пізнього вечора. Зокрема, ближче до 12 години дня стало відомо, що майдан у Луцьку перекритий, а уже за 15 хвилин опісля чиновники почали давати перші коментарі. Зокрема, до громадськості звернувся Заступник міністра внутрішніх справ Антон Геращенко, який, у свою чергу повідомив, що міністр МВС Арсен Аваков вилетів на місце події. Це свідчить про надання події органам державної влади особливо прискіпливої уваги. Уже ближче до першої години дня Президент України Володимир Зеленський висловився з приводу інциденту.

О 16:19 Зеленський під час спілкування з представниками ЗМІ у Києві зазначив, що над звільненням громадян, які перебувають у захопленому автобусі в Луцьку, працюють професіонали, ведуться переговори з людиною, яка захопила заручників. Коментар він надав акредитованим на захід журналістам, під час офіційної зустрічі із Президентом Швейцарії, яку не скасували (рис. 3.4) [44].



Рис. 3.4. Зустріч Президента України із Президентом Швейцарії [44]

Динаміка подій то пришвидшувалась, то навпаки, ставала доволі монотонною. Довгі перемовини супроводжувалися спробами правоохоронців звільнити заручників, передати їжу та воду, довідатися, чи немає поранених та хто взагалі перебуває у автобусі. Ближче до дев'ятої години вечора після спілкування із Президентом терорист відпустив бабусю, вагітну жінку та дитину. Багато хто засуджував дії Гаранта. Зазначалося, що Зеленський спілкувався із Луцьким терористом близько 15 хв, після чого виконав одну із його вимог, знявши відео (рис. 3.5.). В результаті, на щастя, усі заручники були звільнені, ніхто не постраждав, а чоловік був затриманий.

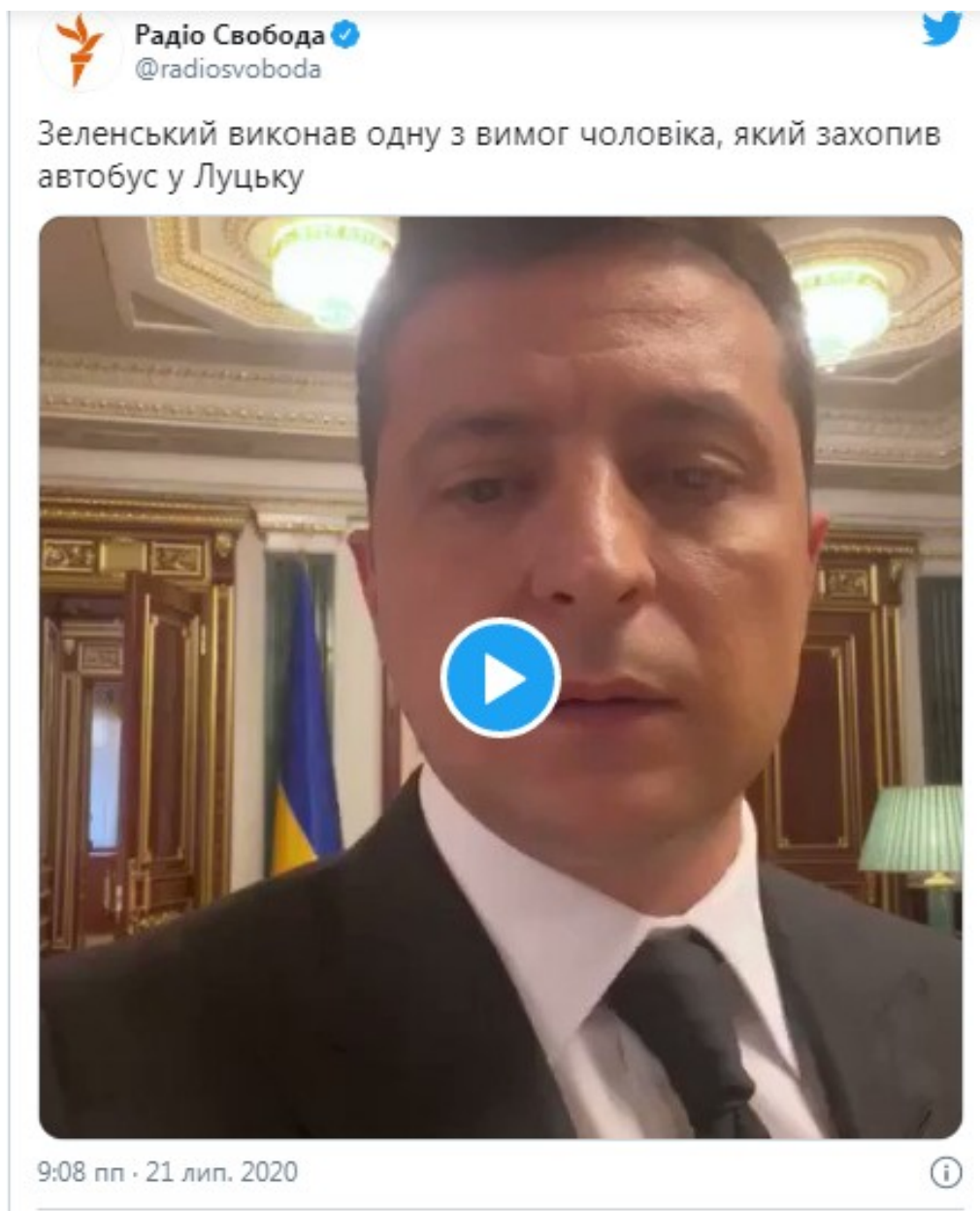


Рис. 3.5. Президент Володимир Зеленський виконав вимогу Терориста [35]

Слід зазначити, що у ця подія для наукової роботи була обрана не даремно, адже саме роль журналістів була ключовою. Терорист хотів бути почутим, терорист сам телефонував до засобів масової інформації, жадав уваги до своєї персони. Зокрема, спершу із чоловіком, який називає себе Максим Плохой, змогли поговорити журналісти телеканалу «Прямий».

Одна з заручниць, яка перебувала в захопленому автобусі, зателефонувала журналістам, вірогідно на вимогу нападника, і передала йому слухавку. Сталось це близько 13:05 [35].

Відомо, що терорист неодноразово сам намагався вийти на зв'язок. Так, ближче до обіду про подібну спробу у соціальних мережах заявив головний редактор видання Цензор.НЕТ Юрій Бутусов.

Одна із помилок журналістів, яку не слід робити під час здійснення надзвичайної ситуації, тим більше терористичного акту – ведення прямої трансляції безпосередньо із місця події. Зокрема, її допустили медійники 24 каналу. Згодом правоохоронці попросили їх та інших осіб припинити подібні дії.

Що важливо – оскільки площа огорожена, журналісти очікують представників держави біля одного місця поза огорожею. Знімальні групи можуть працювати по усьому периметру за огороженою територією, встановленою силовиками – задля безпеки затриманих та власної. (рис. 3.6.)

14:24 На місці події у Луцьку перебувають журналісти Громадського, які поспілкувалися й з родичами заручників, а вже за півгодини поліція просить журналістів в цілях безпеки не проводити прямі трансляції того, що відбувається на Театральному майдані в обласному центрі Волині заради збереження життя заручників [44]. Чи є така вимога законною? Безперечно, так. Адже, тут якраз баланс права на свободу слова та права на безпеку переважає у бік останнього.

Вже ввечері, після того, як потріли пролунали вдруге (20:38) поліція взагалі заборонила здійснювати зйомку транспортного засобу, де перебували терорист разом із заручниками. Знову ж таки, журналісти мають виконувати

вимоги правоохоронців, адже їм могли бути відомі певні відомості про здійснення дій із ліквідації надзвичайної ситуації або те, що терорист раптово став агресивним чи сам попросив припинити відповідні маніпуляції через перемовників.

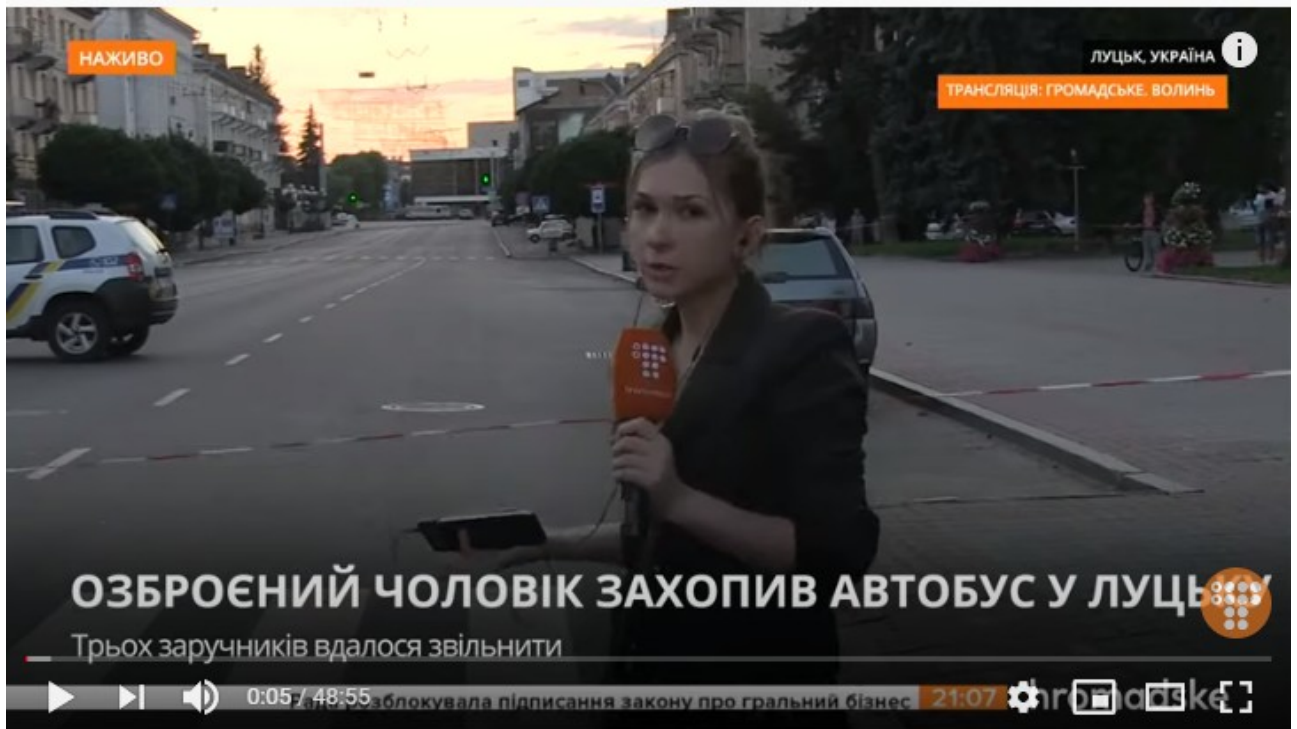


Рис. 3.6. Журналістка Hromadske працює в прямому ефірі за відгородженою територією [59]

Світ сучасних технологій змушує бути журналістів та владу обережними в коментарях, адже як зазначив під час брифінгу Міністр МВС: «У нього є в руках смартфон, він може бачити та чути всі коментарі». Брифінг також провели подалі, за відгородженою територією і після цього журналістів попросили відійти ще далі місця події Брифінг відбувся приблизно о 16:44 (рис. 3.7.) [60].

О 17:48 заручниця передала вимоги луцького терориста. До редакції сайту «Перший» знову зателефонувала лучанка Руслана Д., яка наразі перебуває в автобусі з терористом. Жінка говорила про те, що їм дали пів

години часу, просила, аби журналісти вимагали відеозвернення від Зеленського.



Рис. 3.7. Брифінг Міністра МВС на місці терористичного акту [60]

18:07 ЗМІ поспілкувалися з сином луцького терориста Максима Плохого. У Дубно на вулиці Морозенка, де офіційно прописаний Максим Кривош, який називає себе «Плохим», побували журналісти «Суспільного Волині». Там вже перебуває поліція, однак коментарів не дає. Одна із сусідок на умовах анонімності розповіла, що на чоловіка раніше скаржились у поліцію через його агресію до мешканців, а також нібито чули, як він бив дружину й сина. На місці Суспільному вдалось коротко поспілкуватись із 15-річним сином Максима Кривоша. Він розповів, що стосунки із батьком у нього «більш-менш нормальні» і що такого вчинку від нього не очікував. Він також додав, що мати поїхала в Луцьк.

20:13 Волинські новини у ток-шоу висвітлили телефонний дзвінок терориста, який телефонував у редакцію через затриманих осіб.

Слід відзначити і чи не найбільшу помилку журналістів, яка, на щастя, не обернулася нічим трагічним. Так, в 21:43 в УНН повідомили, що розпочалася операція із затримання «луцького терориста». О 22:01 затримання терориста підтвердив Арсен Аваков. Насправді, зараз складно сказати наскільки це повідомлення могло бути небезпечним, але, враховуючи те, що у чоловіка був телефон та вихід в Інтернет, після подібного терорист міг обуритися та вчинити непоправне. Тому, про такі речі слід повідомляти лише, коли офіційна інформація оприлюднена органами державної влади або їх представниками. За кілька хвилин до журналістів на брифінг вийшли представники поліції та СБУ, повідомили про успішний перебіг спецоперації.

Враховуючи той факт, що подія тривала весь день різні ЗМІ зробили численну кількість повідомлень та матеріалів. Хтось робив прямі включення, доки це не попросили припинити правоохоронці, хтось спілкувався із родичами затриманих, деякі журналісти знайшли родичів терористів, пошуки камер відео спостережень і, звісно, систематична робота із органами державної влади, у цьому випадку – поліція та Служба безпеки України. Наприклад, у ТСН із 20 сюжетів у вечірніх новинах за цей день 8 матеріалів були присвячені подіям у Луцьку, що становить майже половину від усіх новин. Зокрема, серед матеріалів були інформативні, аналітичні (виступ експерта), ексклюзивне спілкування із дружиною терориста тощо.

У аналітичному матеріалі DW розповідається, що за журналістів себе часто видають і самі правоохоронці, аби вступити у перемовини з нападниками або допомогти їх знешкодити. Під час захоплення у заручники пасажирів автобуса у Луцьку 21 липня зловмисник також вимагав уваги ЗМІ, а правоохоронці відправили до терориста свого співробітника, якого видали за журналіста [52].

Проблемою у цей день стало й інформування. Під час подібного стрімкого розвитку подій, медіа простір сповнюється чутками та фейками, проте журналісти мають вміти відшукати серед них правдиву інформацію. Інша справа – як подібне спілкування ведуть представники самих органів

влади та місцевого самоврядування. Так, чи не найбільш активним спілкування поліції та СБУ було через Facebook. Соціальна платформа дає можливість надати сторінкам статусу «офіційних». Зокрема, Володимир Зеленський, Арсен Аваков та Антон Геращенко, а також СБУ та МВС України мають на своїх сторінках відповідні мітки. Цей вид інформування дуже швидкий та надійний, адже журналісти мають на що посперитися, проте все-таки піддається сумніву хоча б через наступний приклад.

Так, телеграм-канал Департаменту карного розшуку Національної поліції повідомив, що Максим Кривош раніше отримував психіатричну допомогу. «Отримано інформацію, що терорист знаходився на психіатричному лікуванні», – йдеться у повідомленні департаменту. Звісно, журналісти, підхопили цю новину. Але очільник МВС Арсен Аваков під час брифінгу в Луцьку заперечив це повідомлення [35].

А далі бачимо третю хвилю сюжетів – експерти, що дають оцінку ситуації та журналісти, які самі розглядають подію під різними точками зору. Зокрема, чимало критики отримав президент Володимир Зеленський, який вийшов на контакт із терористом та спілкувався з ним. Критику викликала також операція зі знешкодження зловмисника. Чоловік здався сам - він майже хвилину простояв біля автобуса, дозволив вдягнути на себе наручники. Але навіть попри це туди демонстративно підігнали БТР поліції та кинули світлошумову гранату, що також зафіксовано на відео.

Під час висвітлення цієї події журналісти взаємодіяли із багатьма сторонами, які опинилися у надзвичайній ситуації. Першим, хто спадає на думку, звісно, був терорист, проте він сам виходив на зв'язок, що не порушувало жодних стандартів. Наголосимо, що проявляти ініціативу журналістам було не доречно з питань безпеки. Другим, про кого слід говорити – це заручники та їхні родичі. Знову ж, потрібно віддати належне українській медіа-спільноті, адже під час здійснення самого терористичного акту, засоби масової інформації не висвітлювали коментарі рідних. Журналісти спілкувалися із заручниками за їх ініціативою, яку контролював

терорист, тобто, знову ж, вони не були ініціаторами подібних розмов. Можемо припустити, що на місці події були присутні близькі людей, котрі перебували в автобусі, та й варто пригадати численні цитати «рідні від коментарів наразі відмовляються». Це пов'язано ще й із тим, що розкривати персональні дані заручників теж може бути небезпечним. Втім, спілкування із рідними має місце бути у випадку, якщо вони самі цього бажають та за погодженням із правоохоронцями, знову ж таки, виключаючи можливість розголосу персони заручників. Тобто, якщо, наприклад, коментар надає дружина заручника, у титрах слід підписати «родич», аби не можливо було ідентифікувати особу. Також, на місці події журналісти спілкувалися із випадковими перехожими. Серед них могли, наприклад, бути очевидці початку розвитку подій або просто люди, які могли б висловити свою думку з цього приводу, що створило б ефект присутності. Проте, слід фільтрувати подібні коментарі, адже потрібно пам'ятати, що журналіст та його матеріал, зокрема, навіть синхрони перехожих, не мають підтримувати терористичні дії та закликати до масових заворушень.

Якщо говорити про розпорядників інформації, тобто представників органів влади та місцевого самоврядування, слід говорити лише про фахові коментарі. Є персони або політики, які можуть висловитися з приводу цієї події, проте, які не мають конкретного відношення до неї. Наприклад, в.о. міського голови Луцька Григорій Пустовіт висловився з приводу обмежень у місті. Тобто, він описав які вулиці перекриті та зазначив, що в цьому випадку на життєдіяльність міста це не вплинуло. Проте, він не сказав і не вповноважений був говорити, наприклад, про те, як просуваються перемовини із заручником. Матеріалів із його коментарем було небагато. Через статусність, багато уваги було прикуто до реакції Президента Володимира Зеленського, проте, це ще продиктовано і тим, що вимоги, які висунув терорист, стосувалися і безпосередньо його персони. Відомо, що журналісти також намагалися зв'язатися з іншими політиками, до яких терорист виставив певні вимоги, проте там відбулися мовчанкою. Словом,



журналісти можуть поширювати думки та висловлювання певних особистостей стовоно події, враховуючи їх медійність чи статус у суспільстві, проте слід враховувати інформаційне навантаження, яке несуть їхні повідомлення.

Основне, на що слід звернути увагу під час того, як стається надзвичайні ситуації – офіційні повідомлення. Слід наголосити, що більш надійними джерелами є повідомлення, опубліковані на офіційних вебсайтах, а не у соціальних мережах, як от Facebook, Telegram, Twitter, навіть якщо відповідні ресурси позначені як офіційні відповідною позначкою. У випадку терористичного акту в Луцьку слід виокремити такі офіційні джерела, як повідомлення Головного управління Національної поліції України та Волинської області, Управління Служби безпеки України та Управління Служби безпеки України у Волинській області, Міністерство внутрішніх справ, Офіс Президента. Відповідні посадові особи для більш оперативного інформування громадськості використовували власні сторінки у соцмережах для повідомлення про зміни у ході події, на них також можливо і потрібно посилатися, проте із позначенням відповідного джерела. Окрім того, як можемо бачити, такі повідомлення можуть бути суперечливими та містити, подекуди, недостовірну інформацію або інформацію, поширення якої не є бажаним. На місці події журналісти мають спілкуватися із уповноваженими особами. Тобто, не варто заважати роботі працівників спецслужб з проханням надати коментар про терористичний акт та наявний стан справ. У представників медіа, зазвичай, є номер телефону прес-секретаря, який може сказати коли і хто прокоментує ситуацію, або навіть прокоментувати ситуацію в реальному часі відповідно до своєї компетенції. Якщо такий номер відсутній, його можна відшукати через офіційні контакти. Переважно, представники прес-служб активно йдуть на контакт із медійниками. У цьому випадку, найперше, журналісту варто було б зателефонувати прес-секретарю ГУ НП Волинської області або прес-секретарю УСБУ у Волинській області. Ці люди скерували б діяльність журналістів, повідомили про можливий час

та місце коментарів відповідальних осіб. В будь-якому випадку, журналіст має бути активним у пошуку коментарів та відповідальних осіб. Навіть якщо наразі певний орган державної влади чи правоохоронний орган не може або не вповноважений прокоментувати ситуацію, прес-служба може надати поради куди слід звернутися ще, надати контакти або встановити часові рамки, коли відповідні коментарі можна отримати. Усе це за потреби можна описати у матеріалі, наприклад: «Наразці поліція ситуацію не коментує, проте обіцяли висловити свою позицію протягом найближчої години».

Врешті, якщо говорити про телевізійну журналістику під час терористичного акту у Луцьку, в українських медіа простежується така тенденція:

- використання непрофесійних матеріалів (зйомок телефоном місцевими жителями, наприклад) на початку терористичної атаки;
- намагання бути в місці події як можна ближче, спроба побачити та показати все;
- ведення прямих трансляцій, що не рекомендується міжнародними протоколами аж до прямого прохання поліції припинити відповідні дії;
- терорист сам вийшов на зв'язок із журналістами та хотів уваги, яку, зрештою, і отримав;
- спілкування із родичами терориста та затриманих, іноді навіть попри їхнє бажання, що, зрештою, могло спровокувати терориста;
- посилення на недостовірні, неофіційні джерела, поширення першої ж інформації, яка з'являється в мережі без остаточної перевірки;
- емоційність матеріалів – аж до прохання Міністра МВС бути обережними у висловлюваннях, адже у терориста був вихід в Інтернет;
- повідомлення про початок проведення штурму до його завершення, що могло мати фатальні наслідки;
- безпосередня присутність знімальної групи поблизу місця події для журналіста – це необхідність, проте такі матеріали мають створюватися командою журналістів, адже хтось має слідкувати за розвитком подій у

мережі, де, як у цьому випадку, з'являлися матеріали з камер відео спостережень тощо.

На щастя, попри певні прогалини у роботі журналістів та силовиків, цей інцидент завершився добре. Проте, так буває не завжди і журналістам потрібно пам'ятати, що у таких випадках краще двічі подумати, про що варто писати, які інтерв'ю варто брати, а які ні, а також головне – не бігти за сенсацією, а своєю професійною діяльністю не допомогти терористу.

### **Висновки до розділу 3**

Проведене дослідження щодо аналізу особливості взаємодії журналістів та державних установ під час надзвичайних ситуацій несе вагоме інформаційне навантаження і дозволяє зробити такі висновки:

1. Надзвичайною ситуацією є подія або явище, що порушує нормальні умови життя і діяльності людей на певній частині території чи об'єкті. Причиною може бути аварія, катастрофа, стихійне лихо тощо. За результатами настання надзвичайно ситуації певна частина земель/об'єктів може стати непридатною до життя, ведення господарської діяльності, стає причиною загибелі або травмування людей, призводить до матеріальних втрат.

2. Надзвичайна ситуація має кілька притаманних ознак, які виокремлюють її серед буденних проблем: загибель людей або ймовірність настання подібних наслідків, значне погіршення життєдіяльності групи осіб, економічні збитки, порушення екологічної рівноваги, погіршення стану довкілля.

3. У журналістських матеріалах щодо висвітлення надзвичайних ситуацій має бути наявна відповідь на кілька основних питань: «які масштаби надзвичайної ситуації?», «які наслідки уже настали/можуть настати?», «місце надзвичайної ситуації, ймовірна дата початку або першої згадки?», «які дії вчиняються задля усунення надзвичайної ситуації або задля мінімізації настання негативних наслідків?».

4. При створення журналістського матеріалу про надзвичайні ситуації слід розуміти, що події розвиваються стрімко в часі, тому важливою є оперативність, також критично-аналітичний підхід до отриманої інформації. Слід відокремлювати офіційну позицію представників влади та місцевого самоврядування від суб'єктивно-оціночних суджень. До того ж, варто встановлювати причинно-наслідкових зв'язки для знаходження об'єктивної істини.

5. Особливо важливу роль під час висвітлення надзвичайних ситуацій відіграють представники прес-служб органів державної влади місцевого самоврядування та правоохоронних органів (прес-секретарі, речники). Оскільки настання надзвичайної ситуації передбачити неможливо, фаховому журналісту слід заздалегідь володіти відповідною базою контактів. Це зекономить час на місці події, допоможе оперативно отримати достовірну інформацію, а також саме відповідна людина скоординує та визначить місце розташування преси для ефективного здійснення своєї діяльності як представниками медіа, так і правоохоронцями.

6. Якщо говорити про висвітлення журналістами терористичних актів, слід пам'ятати, що журналісту не слід брати інтерв'ю у терористів, не можна возвеличувати дії, мотиви чи персону терориста, розкриття дій правоохоронців (розміщення, чисельність, залучена техніка, можливі дії або дії, що плануються тощо), не слід нагнітати паніку та створювати ефект штучного залякування, нервової обстановки, не слід чинити тиск на органи державної влади, що працюють над вирішенням конфлікту, не враховуючи інтереси правосуддя.

7. Окрім загальних рекомендацій, в міжнародній інформаційній практиці також сформовані певні вимоги до висвітлення журналістами терористичних актів. Наприклад, у США правоохоронці радять медійникам не наводити жодних припущень або версій інциденту, який відбувається та причин його виникнення до фактичного завершення, опис жертв, їх фізичний та моральний стан, а також настрої терористів також не варто згадувати.

Додатково радять не висвітлювати біографії терористів, коли їх особи стають відомими, особливо ті факти, що можуть мати емоційне забарвлення. У Німеччині взагалі передбачена практика, коли особистість терориста не висвітлюють та обличчя навіть не показують. До того ж, зарубіжний досвід доводить, що журналісти не мають виступати посередниками між терористам та владою (чи іншими особами, від яких перші щось вимагають). Таким чином, не можна надавати терористам або їх представникам прямі ефіри, ініціювати інтерв'ю та приймати певні рішення без погодження із фаховими перемовниками.

8. Врешті, якщо говорити про телевізійну журналістику під час терористичного акту у Луцьку, в українських медіа простежується така тенденція: використання непрофесійних матеріалів; намагання бути в місці події як можна ближче; ведення прямих трансляцій, що не рекомендується міжнародними протоколами; терорист сам вийшов на зв'язок із журналістами та хотів уваги, яку, зрештою, і отримав; спілкування із родичами терориста та затриманих, іноді навіть попри їхнє бажання, що, зрештою, могло спровокувати терориста; посилення на недостовірні, неофіційні джерела, поширення першої ж інформації, яка з'являється в мережі без остаточної перевірки; емоційність матеріалів; повідомлення про початок проведення штурму до його завершення.

## ВИСНОВКИ

Проведене дослідження щодо пояснення поняття взаємодії телевізійного журналіста із органами влади та місцевого самоврядування та висвітлення базових принципів та ідей, яких вони мають дотримуватися під час цієї комунікації несе вагоме інформаційне навантаження і дозволяє зробити такі висновки:

1. У цій роботі ми акцентували увагу на взаємодію журналістів із представниками органів державної влади та місцевого самоврядування, оскільки згідно із законодавством вони є розпорядниками публічної інформації. До того ж, розпорядниками інформації можуть бути також інші суб'єкти владних повноважень, тобто юридичні особи або фізичні особи-підприємці, які отримують фінансування із державного бюджету, монополісти або суб'єкти господарювання, котрі наділені спеціальними чи виключними правами. Також під цю категорію потрапляють підприємства, установи та організації, що володіють або відповідно до своїх повноважень можуть володіти інформацією про стан довкілля; якість харчових продуктів і предметів побуту; аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян.

2. Слід наголосити, що громадяни та журналісти можуть розраховувати на отримання від розпорядників лише публічної інформації. Тобто, будь-яка інша інформація, що не потрапляє під дію відповідного законодавства, як от персональні дані або конфіденційна інформація, не можуть бути оприлюдненими та висвітленими у засобах масової інформації.

3. Законодавство України регламентує діяльність журналістів та засоби масової інформації під час взаємодії й комунікацій із органами державної влади та місцевого самоврядування. Серед основних слід виокремити такі

Закони України: «Про інформацію, «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про рекламу», «Про авторське право і суміжні права», «Про державну підтримку засобів масової інформації і соціальний захист журналістів». Цей перелік не є вичерпним. Окрім того, на цю сферу поширюються і ратифіковані угоди із іноземними державами, міжнародні конвенції, рішення Конституційного та Верховного судів України, а також Європейського суду з прав людини.

4. Стаття 26 Закону України «Про інформацію» регулює питання акредитації журналістів. Особливий механізм допуску представників засобів масової інформації, наголошують, має бути не привілеєм, а створювати комфортні умови праці та забезпечення безпеки. В акредитації не може бути відмовлено, проте акредитацію може бути скасовано за неналежне поведження журналістів, що виразилось у перешкоджанні представникам влади виконувати свої функціональні обов'язки. Проте, критичні матеріали певного засобу масової інформації або журналіста не можуть бути підставою для відмови. Окрім того, усі представники медіа та преси мають мати рівні умови щодо отримання акредитації.

5. Під час здійснення своєї професійної діяльності журналісти необмежені у формах та методах збору інформації. Науковці називають три найбільш поширені способи, серед яких спостереження, вивчення документів та джерел, інтерв'ю. До того ж, медійники до трьох вищезгаданих методів включають більш широкі визначення, проте які за своєю суттю та інформативністю не поступаються попередникам. Зокрема, це журналістський експеримент, анкетування та опитування, робота з базами даних і ресурсів в Інтернеті. Останній поки що не надто активно використовується в українській журналістиці, проте ті фахівці, які уже відкрили його для своєї роботи, мають значну частину інформації з відкритих джерел та даних. Це може бути інформацію про особу, підприємство, використання бюджетних коштів, сповіщення про надзвичайні новини тощо.

6. Якщо говорити про телевізійну журналістику, то саме інтерв'ю є найбільш використовуваним методом збору інформації та потребує прискіпливої уваги до підготовки, проведення та подальшого редагування матеріалу. За ступенем свободи інтерв'ю бувають вільними, напівстандартизованими (фокусованими) та стандартизованими.

7. Телевізійним інтерв'ю у загальному значенні можна назвати продукт аудіовізуального характеру, що створюється командою медіа (журналістом, оператором, звукорежисером тощо) та спікером. Темі для інтерв'ю журналіст обирає на власний розсуд. Це може бути актуальна та цікава для глядача подія чи явище, коментар стосовно конкретної події, іноді цікавою може бути сама персона – це залежить від типу інтерв'ю. Матеріал знімають за допомогою спеціальної телевізійної техніки, а згодом транслюють на телебачення (у прямому ефірі або в записі). Викоремлюють три типи синхронів та інтерв'ю за змістом: інформаційний, аналітичний (коментар), портретний.

8. Баланс права на приватність та права на доступ до публічної інформації дуже тонкий у випадку, коли мова йде про життя й діяльність публічних осіб, адже думка та дії публічної особи становлять суспільний інтерес та можуть мати вплив на громадську думку. Таким чином, слід виокремлювати поняття персональних даних та конфіденційної інформації. Судова практика свідчить на користь журналістів у цьому питанні. Адже, чим вища популярність особи, тим менше вона може залишатися непоміченою. До того ж, не можна звинувачувати журналістів за вираження суб'єктивних суджень. Судова тяганина може виникнути, якщо публічна особа вважатиме, що створений матеріал паплюжить її честь та гідність. Саме тому важливо перевіряти сумнівну інформацію, дотримуватися принципу балансу думок та зважати на презумпцію невинуватості.

9. Надзвичайні ситуації класифікують за сферою виникнення (природного, техногенного, соціально-політичного та воєнного характерів), за галузевою ознакою (на будівництві, на виробництві, на транспорті, в



сільському господарстві, в лісному господарстві, в житловій, комунальній та побутових сферах), за масштабом можливих наслідків (загальнодержавного рівня, регіонального рівня, місцевого рівня, об'єктового рівня). Вони мають дві стадії – пікову та наступну. Від того, на якій наразі стадії відбувається перебіг події, залежить і особливість висвітлення інциденту засобами масової інформації. Зокрема, під час першої, пікової стадії, інформація оновлюється швидко та стрімко – журналісти розповідають що відбувається на місці події, інформація постійно оновлюється. А уже наступна стадія передбачає більш глибокий аналіз, пошук причинно-наслідкових зв'язків, може бути необмеженою у часі.

10. Окрема увага належить до відеоряду під час висвітлення надзвичайних ситуацій. Чи не найсуворіші вимоги має висвітлення військових дій, адже певні кадри та дії можуть шокувати глядача, або ж мати стратегічне значення для життя й здоров'я, як мирного населення, так і військових. Зокрема, без достатніх підстав журналісти не мають показувати сцени насильства (при цьому, слід накладати фільтр на найбільш жахаючі деталі). Також слід уникати кадрів із демонстрацією перестрілок, людських жертв, тіл загиблих. Обмеження обґрунтовані емоційним сприйняттям аудиторії.

11. За виключенням рекомендацій, згаданих вище існують стратегічні заборони поширення певної інформації через медіа задля безпеки людей та проведення правоохоронцями усіх необхідних дій для усунення терористичного акту. Серед іншого, журналістам забороняється в будь-який спосіб розкривати тактику проведення та технічні прийоми проведення антитерористичної операції; вчинення будь-яких дій або бездіяльності, що може негативно вплинути на проведення антитерористичної операції та/або створити загрозу життю та здоров'ю людей; проаганда, виправдання, раціоналізація тероризму, терористичних організацій, їхніх вимог, осіб, що здійснюють терористичний акт або лідерів певного терористичного руху; забороняється поширювати інформацію про певні предмети та/або речовини,

котрі можуть бути використаними безпосередньо для вчинення актів технологічного тероризму; викриття будь-яких персональних даних про співробітників правоохоронних органів, спеціальних підрозділів, персональний склад осіб, які беруть участь у ліквідації терористичного акту, членів їх родин, а також про осіб, які сприяють проведенню відповідних заходів. Слід зауважити, що такі особи можуть давати коментарі, маючи відповідні повноваження або/та за потреби приховуючи обличчя й імена, використовуючи, наприклад, позивні.

12. Журналістам не рекомендується ініціювати інтерв'ю з терористами і в жодному разі не вмикати їх у прямий ефір - навіть, якщо такі інтерв'ю є, вони мають бути у записі, адже під час розмови може трапитись щось неочікуване. Журналіст не має поширювати ідей та поглядів терориста, тому що це може романтизувати його образ. У випадку якщо терорист сам проводить інтернет-трансляцію, поширювати її теж не можна.

13. Важливо також зазначити, що під час здійснення терористичного акту та під час ліквідації надзвичайної ситуації, слід максимально раціоналізовано та ефективно уникати будь-яких маніпуляцій, перекручувань. Не варто виривати фрази із контексту, а подію потрібно подавати максимально об'єктивно та збалансовано, не демонструючи власної позиції. Усі важливі події варто доводити до відома громадськості, проте слід зважати на вказівки правоохоронців, що працюють на місці події. У разі заворушень журналіст має виконувати всі законні вимоги влади, однак повідомляти про ці вимоги, якщо вони заважають йому збирати інформацію. Журналісти повинні гарантувати, що їх діяльність не створить додаткової небезпеки для життя заручників, і не буде перешкоджати зусиллям влади з їх звільнення.

Одержані результати роботи підтверджують актуальність досліджень та становлять інтерес при вивченні відповідної теми.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бель Б., Бурмагін О., Патора Т. Хоменюк О. Посібник з журналістських розслідувань. Теорія та практика. Київ, 2013. 190 с.
2. Взаємодія мас-медіа та органів державної влади : навч. посіб. / М. Андрійчук, Т. Андрійчук ; КПП ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2018. 114 с.
3. Голуб О. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник / Інститут масової інформації. Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.
4. Гринченко Д. Механізм реалізації права журналіста на проведення фото-, відео зйомки під час судового засідання після набуття чинності Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд» / Д. Гринченко Правове регулювання медіадіяльності: соціальнокомунікаційний аспект : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (16– 17 березня 2016 р.). К. : Інститут журналістики, 2016. С. 12-14
5. Журналістська етика: Посібник для підготовки до державного іспиту [Текст] / Авт. кол. За ред. В.П. Мостового та В.В. Різуна. Київ, ТзОВ «ЗН УА», 2014. 224 с.
6. Зайцева К. Розголошення у ЗМІ даних підозрюваних / К. Зайцева. Правове регулювання медіадіяльності: соціальнокомунікаційний аспект : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (16– 17 березня 2016 р.). К. : Інститут журналістики, 2016. с. 19-22
7. Закони та практика ЗМІ в Україні / Харківська правозахисна група. Харків: Фоліо, 2002. 128 с.
8. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141.

9. Корконосенко С. Социологія журналістики : учебник для бакалавров / 2-е изд. Москва : Издательство Юрайт, 2014. 421 с.
10. Кузнецов Г. Цвик В., Юровский А. Телевізійна журналістика : учебник / 4-е изд. М.: МГУ; Высшая школа, 2002. 304 с.
11. Лаврик О. Основи журналістики: Навчально-методичний посібник для студентів зі спеціальності «Журналістика». Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. 73 с.
12. Левчук К. Романюк К., Толок А. Цивільний захист: навчальний посібник / Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2016 р. 325 с.
13. Леонов Б. Тероризм в аспекті діяльності засобів масової інформації / Інформація і право. 2014. № 1. С. 87-92.
14. Лісневська А., Коженівська Т. Мистецтво телевізійного репортажу : навч.-метод. посіб. для студ. з напрямку підготовки «Кіно-, телемистецтво та «Тележурналістика» / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 190 с.
15. Манфред М. Медіа-політика в інформаційному суспільстві / Пер. з нім. В. Климченко та В. Олійник; За ред. В. Іванова. К.: Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2011. 286 с.
16. Методичні рекомендації щодо практичного впровадження Закону України «Про доступ до публічної інформації» / [М. В. Лациба, О. С. Хмара, В. В. Андрусів [та ін.]; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. К.: [Агентство «Україна»], 2011. 144 с.
17. Михайлин І. Основи журналістики : підручник / 5-те вид. перероб. та доп. Київ : центр учбової літератури, 2011. 496 с.
18. Мой Д. Телевізійна журналістика: Практична журналістика, том 62 / За загал. ред. В. Ф. Іванова; Пер. з нім. В. Климченка. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 234 с.

19. Науково-методичне забезпечення зв'язків з громадськістю в органах державної виконавчої влади: метод. рек. / авт. кол.: С. Чукут, Т. Джига, А. Баровська та ін.; за заг. ред. С. Чукут. К.: НАДУ, 2008. 72 с.
20. Нетреба М. «Екстремальна» журналістика на телебаченні: етичний аспект / Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2016. № 3. С. 114-118.
21. Олашин Е. Нормативно-правове регулювання української медіасфери / Правове регулювання медіадіяльності: соціальнокомунікаційний аспект : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (16–17 березня 2016 р.). К. : Інститут журналістики, 2016. С. 30-34
22. Паславський І. Тематична спрямованість і жанрова відповідність висвітлення ЗМІ надзвичайних ситуацій та катастроф / Теле- та радіожурналістика. 2015. Вип. 14. С. 221-229.
23. Поважний О. Основні засади діяльності прес-служб органів державної влади та місцевого самоврядування: світовий та український досвід: Довідник / Донецьк: ДонДУУ, 2011. 96 с.
24. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. №50. С. 302
25. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. Відомості Верховної Ради України 2011 №32. С 314
26. Про телебачення та радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. №10. С. 43
27. Рус-Моль Ш. Журналістика: Посібник / Пер. з нім. В. Климченко; наук. ред. В. Іванов. К.: Академія української преси, Центр вільної преси, 2013. 343 с.
28. Сейтназарова Г. К вопросу о выполнении профессиональных обязанностей журналистами в горячих точках / Москва : Айрис-Пресс, 2003. 53 с.

29. Симоніна Н. «Сюжет» як форма журналістського телевізійного матеріалу / Наукові записки Інституту журналістики. 2013. Т. 51. С. 87-90.
30. Симоніна Н. Класифікація сучасного телевізійного інтерв'ю / Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2012. Вип. 27. С. 180-184.
31. Стівенс М. Виробництво новин: телебачення, радіо, Інтернет / пер. з англ. Н. Єгоровець. К.: Києво-Могилянська академія, 2008. 158 с.
32. Табака М. Іміджевий аспект роботи на телебаченні / 70-та студентська науково-технічна конференція. Секція права та психології: збірник тез доповідей, 16–18 жовтня 2012 року, Львів / Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут права та психології. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. С. 124.
33. Титаренко Д., Титаренко О. Дослідницьке інтерв'ю : методичні рекомендації з організації та проведення дослідження / відп. за вип. О. Лісовий. К. : ТОВ «Праймдрук», 2012. 40 с.
34. Фінклер Ю. Мас-медіа та влада: технологія взаємин / Львів: Аз-Арт, 2013. 164 с.

### **Електронні ресурси**

35. Баркар Д. Заручники в Луцьку звільнені: хронологія подій та все, що відомо про нападника / Радіо Свобода – 21 липня 2020  
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30739773.html> (дата звернення: 16.10.2020)
36. Безпека журналістів: Збірник документів Ради Європи. ТОВ «ЛІВ ПРИНТ». 2016  
URL: <https://rm.coe.int/16806b5970> (дата звернення: 17.10.2020)
37. Головенко Р. Що таке «акредитація» - роз'яснення для журналістів / Інститут масової інформації. 08.06.2016  
URL: <https://imi.org.ua/advice/scho-take-akreditatsiya-rozyasnennya-dlya-jurnalistiv-i2371> (дата звернення: 08.10.2020)

38. Доступ до публічної інформації 2020: Дистанційний курс / Укладач Ірина Конова. Центр демократії та верховенства права 2005-2020  
URL: <https://mli.org.ua/>; <https://cedem.org.ua/> (дата звернення: 17.10.2020)
39. Земляна І. Журналіст і (не)безпека: Посібник для журналістів, які працюють в небезпечних умовах / К.: Інститут масової інформації, 2016. 192 с.  
URL: <https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Zhurnalist-i-nebezpeka.pdf> (дата звернення: 20.10.2020)
40. Іванців А. Правила інтерв'ю: «Завдання журналіста – розповісти історію героя простою мовою» / MediaLab. 21.10.2016  
URL: <https://medialab.online/news/pravy-la-vdalogo-interv-yu-zavdannya-zhurnalista-rozpovisty-istoriyu-geroaya-prostoyu-movoyu/> (дата звернення: 03.10.2020)
41. Кардаш Д. Хмельницьких журналістів не пустили до Зеленського: що про це думають експерти / ВСІМ. 3 червня 2020  
URL: [https://vsim.ua/Polityka/hmelnitskih-zhurnalistiv-ne-pustili-do-zelenskogo-scho-pro-tse-dumayut-11068266.html?utm\\_source=facebook&utm\\_medium=social&utm\\_campaign=vsim&fbclid=IwAR2xcZ7WgRoC-ZDG0pk87c1S8i-ri67UHZucQ9Oxsi6E4UQ0KsglIVPY8M](https://vsim.ua/Polityka/hmelnitskih-zhurnalistiv-ne-pustili-do-zelenskogo-scho-pro-tse-dumayut-11068266.html?utm_source=facebook&utm_medium=social&utm_campaign=vsim&fbclid=IwAR2xcZ7WgRoC-ZDG0pk87c1S8i-ri67UHZucQ9Oxsi6E4UQ0KsglIVPY8M) (дата звернення: 08.06.2020)
42. Красноступ Г. Правові гарантії незалежної діяльності журналістів в Україні / Міністерство юстиції України  
URL: [https://minjust.gov.ua/m/str\\_8393](https://minjust.gov.ua/m/str_8393) (дата звернення: 17.10.2020)
43. Крат І. Автобіографія Ірми Крат / Корреспондент. 16 квітня 2020  
URL: <https://blogs.korrespondent.net/blog/events/4218574/> (дата звернення: 12.10.2020)
44. Луцький трилер, хронологія подій: стрілянина, захоплення заручників та хепі енд / БУГ. 21.07.2020

- URL: <http://bug.org.ua/news/luts-kyu-tryler-khronolohiia-podiy-strilianyna-zakhoplennia-zaruchnykiv-ta-khepi-end-447786/> (дата звернення: 28.10.2020)
45. Матвієнко А. Коронавірус і робота місцевих рад: які українські міста заборонили громадянам приходити на сесії / Громадський простір – 27.03.2020
- URL: <https://www.prostir.ua/?news=koronavirus-i-robota-mistsevyh-rad-yaki-ukrajinski-mista-zaboronyly-hromadyanam-pryhodyty-na-sesiji> (дата звернення: 13.10.2020)
46. Основні положення Закону України «Про доступ до публічної інформації» в контексті інформації про стан довкілля: Посібник для громадськості / Є.А. Алексеєва, Т.М. Жиравецький. Львів: МБО «Екологія-Право-Людина». 2012. 43 с.
- URL: [http://epl.org.ua/images/pdf/people/1129\\_EPL\\_Buklet\\_003\\_Inkl\\_Cover.pdf](http://epl.org.ua/images/pdf/people/1129_EPL_Buklet_003_Inkl_Cover.pdf) (дата звернення: 17.10.2020)
47. Паспорт професії. Професійний стандарт Журналістських мультимедійних видань засобів масової інформації / Керівник групи з розробки професійних стандартів О. Власенко. Систем капітал менеджмент. 19 с.
- URL: [https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/zhurnalist\\_multimediynih\\_vidan.pdf](https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/zhurnalist_multimediynih_vidan.pdf) (дата звернення: 18.10.2020)
48. Положення про порядок акредитації представників засобів масової інформації при обласній раді на період висвітлення її сесійної діяльності: Рішення Чернігівської обласної ради від 26 січня 2007 року
- URL: [https://chor.gov.ua/images/Razdely/Norm\\_docum/Rishennia/5\\_skykannia/8\\_sesiya/akreditats.htm](https://chor.gov.ua/images/Razdely/Norm_docum/Rishennia/5_skykannia/8_sesiya/akreditats.htm) (дата звернення: 16.10.2020)
49. Про розголошення імені підозрюваного: поради для журналістів / ВСЕ. 17.10.2020
- URL: [http://vse.rv.ua/article/pro-rozgolosen-na-imeni-pidozruvanogo-poradi-dla-zurnalistiv.html?fbclid=IwAR2hH6FREjMK\\_fjIpc-](http://vse.rv.ua/article/pro-rozgolosen-na-imeni-pidozruvanogo-poradi-dla-zurnalistiv.html?fbclid=IwAR2hH6FREjMK_fjIpc-)



- LUWMMBR6w4j72repivAFYOku5pqn9EOZtvITsv0 (дата звернення: 08.10.2020)
50. Стешенко А. Фріки Верховної Ради / LB.ua – 17 червня 2018  
URL: [https://lb.ua/news/2018/06/17/400571\\_friki\\_verhovnoy\\_radi\\_.html](https://lb.ua/news/2018/06/17/400571_friki_verhovnoy_radi_.html)  
(дата звернення: 21.10.2020)
51. Таємниця Порошенка. Як закривали справу президента і ховали документи за грифом «секретно» / Сергій Андрушко. Радіо Свобода. 15 березня 2019  
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/schemes/29821860.html> (дата звернення: 17.10.2020)
52. Тейзе Є. Напади у Києві та Луцьку: як журналісти можуть стати поплічниками злочинців / DW – 04.08.2020  
URL: <https://p.dw.com/p/3gPfi> (дата звернення: 10.10.2020)
53. У Хмельницькому низку ЗМІ не акредитували висвітлювати візит Зеленського // Детектор Медіа – 4 червня 2020  
URL: <https://detector.media/community/article/177714/2020-06-04-ukhmelnitskomu-nizku-zmi-ne-akredituvali-visvitlyuvati-vizit-zelenskogo/>  
(дата звернення: 22.10.2020)
54. 7 українських подій, які почалися з допису на Facebook / Олесь Николенко / Суспільне. Новини. 12 грудня 2019  
URL: <https://suspilne.media/4322-7-ukrainskih-podij-aki-pocalisa-z-dopisu-na-facebook/> (дата звернення: 17.10.2020)
55. Schicha Ch. Die Theatralität der Politikvermittlung Medieninszenierungen / Christian Schicha. In: Volker J. Kreyher (Hrsg.): Handbuch Politisches Marketing. Baden-Baden, 2004. P. 113–128.  
URL: [http://www.schicha.net/fileadmin/user\\_upload/Texte/20050630](http://www.schicha.net/fileadmin/user_upload/Texte/20050630)  
(дата звернення: 19.10.2020)

#### **Аудіо- та відеовидання**

56. Аферисти в сітях. Новий канал  
URL: <https://aferistyvsetyah.novy.tv/ua/> (дата звернення: 17.10.2020)

57. Ближче до людей – 33 канал  
URL: [https://33tv.com.ua/bluzche\\_do\\_ludet/](https://33tv.com.ua/bluzche_do_ludet/) (дата звернення: 19.10.2020)
58. Впійманий на хабарі офтальмолог – незамінний для Хмельницької обласної дитячої лікарні. 33 канал. 03.10.  
URL: [https://www.youtube.com/watch?v=MoMWPnVnVFs&feature=emb\\_logo](https://www.youtube.com/watch?v=MoMWPnVnVFs&feature=emb_logo) (дата звернення: 17.10.2020)
59. Заложники освобождены. Террорист задержан. Захвата автобуса в Луцке / Навіво / hromadske  
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Niy-кc-l3Jl> (дата звернення: 19.10.2020)
60. Захоплення заручників у Луцьку: Брифінг чільника МВС Арсена Авакова. 5 канал  
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=C80nC-mLk0Q> (дата звернення: 25.10.2020)
61. Таємний агент. Про прокт / Новий канал  
URL: <https://agent.novy.tv/ua/pro-proekt/> (дата звернення: 17.10.2020)
62. Як не допомогти терористу? / Телебачення Торонто – 23 липня 2020  
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=q8eUT5w2UrA> (дата звернення: 07.10.2020)